

**Voormalig gemeentehuis Prinses Irenelaan 1a
te Eelde-Paterwolde**

**Stedenbouwkundige analyse en
bouwhistorische verkenning**

ArchTime

Bureau voor Architectuurhistorie & Bouwhistorie

november 2017

Colofon

Object:	Voormalig gemeentehuis, Prinses Irenelaan 1a 9765 AL Eelde
Onderzoek/rapportage	Auteur: J.G. (Janet) Bosma-Heun MA
Onderzoek op locatie:	16 juni 2017
Datum rapport:	14 november 2017

© 2017, **ArchTime**, Bureau voor Architectuurhistorie & Bouwhistorie
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd
gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige
wijze, hetzij op papier of digitaal, geheel of gedeeltelijk, zonder
voorafgaande toestemming van de opdrachtgever, in overleg met
ArchTime.

ArchTime Bureau voor Architectuurhistorie & Bouwhistorie

Eexterweg 53 | 9461 BC Gieten
T 06 26 31 08 98
info@archtime.nl | www.archtime.nl
NL46 INGB 0747871035 | KvK 04081851 | BTW 1220.43.728.B.01

Inhoud

COLOFON	2
1 INLEIDING	4
DEEL 1 STEDENBOUWKUNDIGE ANALYSE	5
1 STEDENBOUWKUNDIGE VERKENNING	7
1.1 INLEIDING	7
1.2 STEDENBOUWKUNDIGE ONTSTAANSGESCHIEDENIS	7
1.2.1 Voormalig raadhuis gemeente Eelde	7
1.2.2 Oranjepolder	10
1.3 CULTUURHISTORISCHE WAARDEN	13
1.3.1 Rijksmonument	13
1.3.2 Uitbreidingswijk	13
2 STEDENBOUWKUNDIGE BESCHRIJVING	15
3 ADVIES STEDENBOUW	17
3.1 RIJKSMONUMENT	17
3.2 ORANJEPOLDER	17
DEEL 2 BOUWHISTORISCHE VERKENNING	19
ALGEMENE OBJECTGEGEVENS	20
4 BOUWHISTORISCHE ANALYSE	23
4.1 INLEIDING	23
4.2 RAADHUIS	23
4.2.1 Architect, tuinarchitect en kunstenaars	23
4.3 LIGGING	23
4.4. EXTERIEUR- & INTERIEURBESCHRIJVING	25
4.4.1 Exterieur	25
4.4.2 Constructie	29
4.4.3 Interieur	29

4.5 BOUWFASES	33
4.6 PLATTEGRONDEN BOUWFASERING	44
5 WAARDESTELLING	46
5.1 INLEIDING	46
5.2 INTERNE WAARDESTELLING	46
5.3 WAARDERING	46
5.4 WAARDESTELLINGSTEKENING	49
6 ADVIES BOUWHISTORIE	51
VERANTWOORDING	52

1 Inleiding

Aanleiding tot het onderzoek dat voor u ligt is de leegstand en de mogelijkheden voor een herbestemming van het voormalige raadhuis te Eelde-Paterswolde. Gedacht wordt aan een zorgfunctie voor een specifieke doelgroep. Voor deze nieuwe functie is uitbreiding en aanpassing van het bestaande gebouw nodig.

Uitgangspunt is een zorgvuldige planontwikkeling. Hiervoor wordt door een stedenbouwkundige analyse en een bouwhistorisch onderzoek van het rijksmonument de inpasbaarheid van een uitbreiding op deze locatie gewogen. Dit is nodig vanwege de bescherming van het gebouw met de tuin en de waarden van directe omgeving.

In deel 1 worden de stedenbouwkundige aspecten onder de loep genomen, waarbij de ontstaansgeschiedenis kort wordt belicht en er een beschrijving van de huidige stedenbouwkundige situatie is gemaakt. Daarbij is tevens gekeken naar de relatie met de directe omgeving. Dit deel wordt afgesloten met een advies.

Het tweede deel omvat de bouwhistorische verkenning van de ontstaansgeschiedenis van het gemeentehuis. Op basis van archiefonderzoek (beeldbank en gemeentelijk bouwarchief) en bezoek op locatie (op 16 juni 2017) zijn de huidige situatie, de bouwfases en de waardestelling beschreven en in kaart gebracht. Er heeft geen destructief onderzoek plaatsgevonden.

Janet Bosma-Heun

November 2017

Deel 1 STEDENBOUWKUNDIGE ANALYSE

Topografische kaarten via www.topotijdreis.nl, geraadpleegd op 10 april 2017.

1 Stedenbouwkundige verkenning

1.1 Inleiding

In het artikel van de opening van het raadhuis in de Provinciale Drentsche en Assercourant staat geschreven dat het raadhuis gebouwd is in een 80 hectare groot terrein bestemd voor villabouw waarvan het 'over enkele jaren een mooi middelpunt zou kunnen vormen'. Dan zou ook de 'uitnemende' plantsoenaanleg tot uitdrukking komen. Met de grond uit de bouwput en de vijver is gezorgd voor een ophoging van het bouwterrein.¹ Volgens de tuinarchitect diende 'het raadhuis vanaf de publieke weg zich zoo gunstig mogelijk te presenteren. Ik meen daarin met dit onderwerp wel daarin te zijn geslaagd.'²

In dit hoofdstuk wordt op basis van ontstaansgeschiedenis en een beschrijving een stedenbouwkundige analyse gemaakt van het gemeentehuis en de directe omgeving. Vanwege de huidige ontwikkelingen voor het gemeentehuis wordt op de achterliggende gebied en de wederopbouwwijk Oranjepolder ingezoomd.

1.2 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

Eelde-Paterswolde is een dubbeldorp ontstaan uit het esdorp Eelde en het boerengehucht Paterswolde met een paar buitenplaatsen. Landschappelijk gezien liggen beide op een zandrug te midden van uitgestrekte veenmoerassen.

Hoewel de ligging gevoelsmatig onder het dorp Eelde lijkt te vallen liggen het gemeentehuis en de Oranjepolder geografisch gezien in

¹ GA van Eelde 1811-1997: invent.nr 1227.

² Beschrijving, motivering en kostenraming van het terreinontwerp bij het nieuwe raadhuis voor de gemeente Eelde van J. Vroom, december 1938 in: GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 invent.nr. 1110.

het dorp Paterswolde. De grens van het tweelingdorp ligt grofweg bij de Hortensiaweg en de Burgemeester Tonckensweg.

Oorspronkelijk bestond het gebied tussen Duinerlaan en de Prinses Beatrixlaan uit veenmoeras en maakte het deel uit van Groote veen (kaart 1850). Uit de topografische kaart van 1913 blijkt dat het deel ten noorden van de Duinerlaan in cultuur is gebracht. De percelen zijn haaks op de wegen ontgonnen.

1.2.1 Voormalig raadhuis gemeente Eelde

In de jaren dertig sprak het bestuur de verwachting uit dat het aantal inwoners van de gemeente Eelde in de toekomst onder invloed van de stad Groningen zou groeien. Dit was de aanleiding tot de keuze voor een nieuw te bouwen raadhuis. Verbouw van het bestaande gemeentehuis was niet verantwoord omdat de ingreep te rigoureus en kostbaar zou worden. Stedenbouwkundige positionering van het raadhuis zou ten opzichte van het bestaande gemeentehuis in het dorp Eelde meer noordwaarts moeten komen te liggen.

In 1937 viel de keuze op de locatie aan de betonweg die van de Hoofdweg te Paterswolde naar De Punt liep. De weg, die werd aangelegd in 1938, kreeg in 1941, bij het afscheid van Jan Gerard Legro (1876-1967), de naam Burgemeester J.G. Legroweg.

De architect van het raadhuis is J. Boelens Kzn. (1891-1965) uit Assen in samenwerking met gemeentearchitect H. Hofstee (1888-1959). Zij ontwierpen een gebouw in een traditionele stijl. In 1938 werd de bouw aanbesteed. In 1939 werd het officieel geopend en in gebruik genomen.

Tuin- en landschapsarchitect J. Vroom jr. (1893-1953) te Glimmen maakte een ontwerp voor de tuin waarbij een waterpartij zoals in het plan ontworpen in meerdere opzichten gewenst was.³

In 1981 werd het adres Burgemeester J.G. Legroweg 14 gewijzigd in Prinses Irenelaan 1a nadat door de verbouw van 1980 het gemeentehuis aan de achterzijde een entree had gekregen.

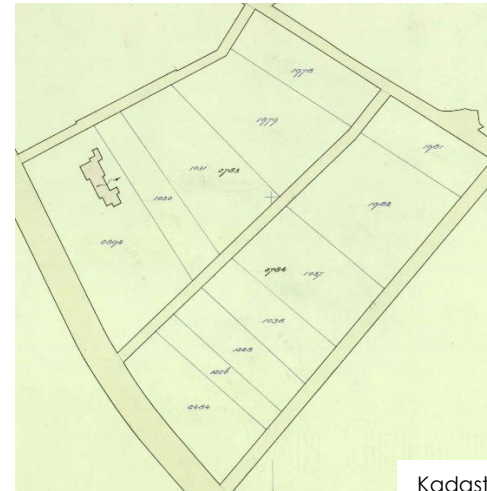
Ontwerptekening J. Vroom jr
GA kaartenverzameling Tynaarlo 1811-heden
mapnr. XVIII

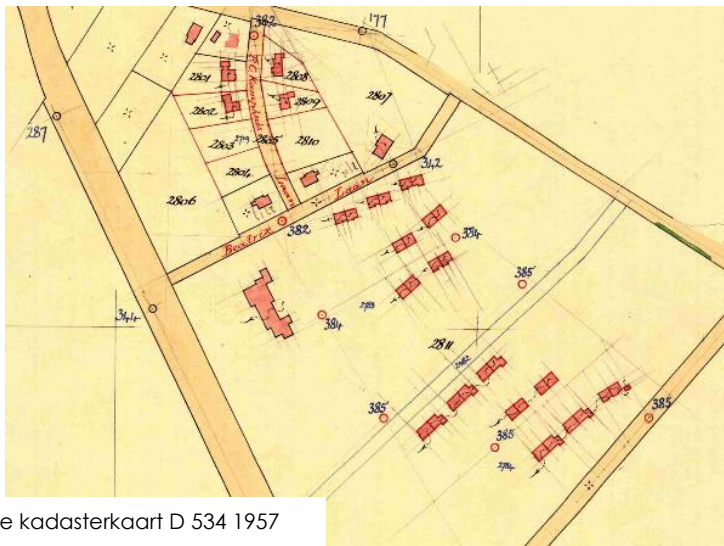
³ Beschrijving, motivering en kostenraming van het terreinontwerp bij het nieuwe raadhuis voor de gemeente Eelde van J. Vroom, december 1938 in: GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 invent.nr. 1110.

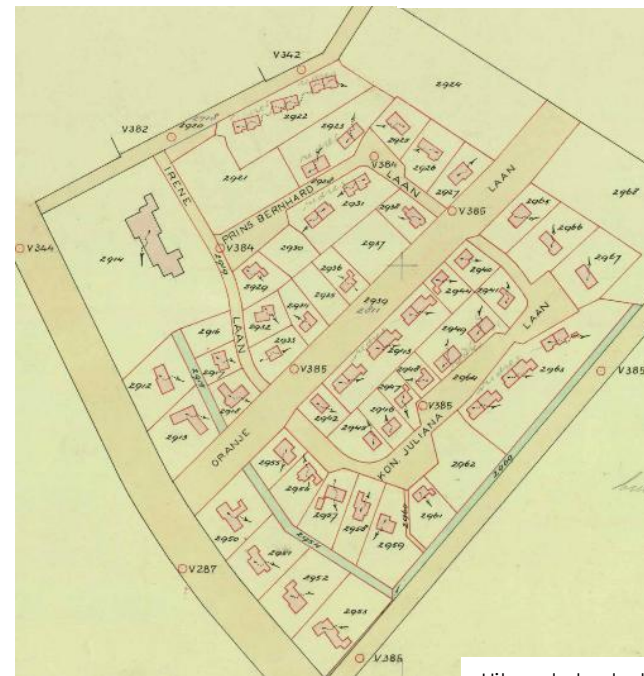
Uitsnede kadasterkaart D 486d.j.1940

Kadasterkaart D 531 d.j.1955

Uitsnede kadasterkaart D 534 1957

Uitsnede kadasterkaart D 552 1960

1.2.2 Oranjepolder

Na de Tweede Wereldoorlog maakt de gemeente Eelde een uitbreidingsplan voor haar gemeentelijk grondgebied. Het eerst ontwerp van het uitbreidingsplan van Eelde-Paterswolde wordt in 1947 gemaakt door Bureau voor Architectuur en Stedenbouw Ir. P. van Loo b.i. en S. van der Mei te Groningen. Herzieningen van het plan in hoofdzaak en het plan in onderdelen volgen in 1953, 1955 en 1960.

Een van de onderdelen is het plan voor woningen op het nog lege terrein achter het gemeentehuis. Vanwege de huisvesting van stafpersoneel van de, in aanbouw zijnde, Rijksluchtvaartschool (RLS) vatte de gemeente het plan op om in eigen beheer de woningen te bouwen.⁴ De aanbesteding gaat over 31 huurwoningen voor instructeurs en de commandant van de RLS.

In de opzet van het stedenbouwkundig plan voor het terrein is rekening gehouden met een 'oorspronkelijk karakteristiek gegeven' van rechte lanen die vanuit het dorp Eelde/Paterswolde richting Vosbergen liepen.⁵ Deze lanen, het Paardepad (nu Oranjelaan) en Veenweg (Prinses Beatrixlaan), waren in oude toestand aanwezig hoewel ze wel werden doorsneden door de betonweg (nu Burgemeester J.G. Legroweg).

Men was de mening toegedaan de oorspronkelijke karakteristiek, voor zover mogelijk, te behouden. De lanen waren niet in eerste instantie geschikt om erlangs te bouwen. Ze moesten veel meer beschouwd worden als een structurerend gegeven. De twee

buitenste lanen vormden de begrenzing ten zuiden (Duinerlaan) en ten noorden (Prinses Beatrixlaan). De begrenzing in het oosten vormde de Vosbergerlaan en de westelijke kant de Burgemeester J.G. Legroweg. De middelste weg Oranjelaan ligt ongeveer in het midden tussen beide buitenste lanen. Deze middelste laan was als hoofdader gedacht waar omheen op een bepaalde wijze de bebouwing werd gegroepeerd. In westelijke richting takt deze weg aan op de Burgemeester J.G. Legroweg en het dorp.

De gemeente kwam terug van het eerdere plan van een geringe bebouwingsdichtheid met ruime achtertuinen vanwege veranderde maatschappelijke en economische omstandigheden. In de nieuwe opzet was, naast individuele woningen, de mogelijkheid opgenomen om uniforme woningen te bouwen. Aan de oostzijde (Mevrouw Bahler Boermalaan en Vosbergerlaan) is 'tegen een pas aangeplant bos op een beweeglijke wijze de bebouwing ontworpen'. Het plan gaf ruimte aan dubbele en enkele eengezinswoningen waarmee door verschillen in bouwhoogte naar een levendig bebouwingsbeeld zou worden gestreefd. Tot slot zouden alle voortuinen tot het openbaar groen behoren en er waren garages in opgenomen. De eerste woningen in de wijk bouwde men in 1957. In 1960 waren de meeste woningen gebouwd.

De wegen Koningin Julianalaan en Prins Bernhardlaan zorgen voor de ovale structuur. Naast de nieuwe hoofdader Oranjelaan, die de verbinding zou vormen met de rest van het dorp, werd de Prinses Irenelaan gezien als 'bestaande uitweg langs het gemeentehuis'.

Na een periode van de werktitel 'wijk nabij het gemeentehuis' stelde de raad in 1955 de straatnamen voor de nieuwe wijk vast. In de volksmond noemde men de wijk Oranjewijk of Oranjepolder.

⁴ Brief van B en W van de gemeente Eelde aan de provincie d.d. 12 maart 1955.

⁵ Toelichting op het schetsplan van Bureau voor Architectuur en Stedenbouw Ir. P. van Loo b.i. en S. van der Mei, maart 1954 in: GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 invent.nr. 615.

Het terrein waarop de wijk werd aangelegd lag hoger en had een hogere grondwaterstand waardoor 'dit plan zodanig werd geprojecteerd dat als het ware een polder' ontstond. Het terrein werd rondom afgesloten met een afwateringssloot met een aansluiting op de vijver van het gemeentehuis.⁶

In het plan werd het gemeentehuis behandeld als een 'op zich staand geval'. Voor de ruimte achter (ten oosten van) het gemeentehuis werd in het plan een mogelijkheid voor openbare bebouwing opgenomen.⁷ Volgens de Provinciale Planologische Dienst (PPD) was 'voor een openbaar of bijzonder gebouwtje wel plaats nabij het gemeentehuis'.⁸ Deze ruimte was dus niet bedoeld om een open ruimte te blijven. Op tijdelijke plaatsing van units/noodkantoren van 1995 tot 2006 na, is het tot nu toe onbebouwd en een groenstrook gebleven.⁹

Eelder gemeentehuis met op de achtergrond Oranjepolder ,
uit C. Schaafsma, red, *Uit Eelde's jongste eeuw, verandering in
veelvoud 1999*, p.50.

⁶ GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 inventarisnummer 704.

⁷ Toelichting op het schetsplan van Bureau voor Architectuur en Stedenbouw Ir. P. van Loo b.i. en S. van der Mei, maart 1954 in: GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 inventarisnummer 615.

⁸ Brief Provinciale Planologische Dienst d.d. 19 mei 1954 aan B en W van de gemeente Eelde.

⁹ GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997 inventarisnummer 3075.

Uitsnede Luchtfoto uit 1950, uit C. Schaafsma, red, *Uit Eelde's jongste eeuw, verandering in veelvoud* 1999, p.66.

bestemming

Vrijstaande ééngezinshuizen

	bebouwing klasse A1
	bebouwing klasse A2
	bebouwing klasse A4
	bebouwing klasse A6

Landarbeiderswoningen

	bebouwing klasse AII
--	----------------------

Vrijstaande of aanéengebouwde ééngezinshuizen

	bebouwingsstrook klasse B1, diepte strook 12m, tenzij anders staat aangegeven
	bebouwingsstrook klasse B2, diepte strook 12m, tenzij anders staat aangegeven
	bebouwingsstrook klasse B3, diepte strook 8m, tenzij anders staat aangegeven

Meergezinshuizen

	bebouwingsstrook klasse C1, diepte strook 10m.
	bebouwingsstrook klasse C2, diepte strook 12m.
	Bebouwing klasse G - bestaand
	Bebouwing klasse G - ontworpen

Uitsneden van het Plan op onderdelen Eelde-Paterswolde (Plan van Uitbreiding van de gemeente Eelde), 1960. GA kaartenverzameling Tynaarlo 1811-heden mapnr. XVI.

1.3 Cultuurhistorische waarden

Van belang voor het onderzoek naar ontwikkelingsmogelijkheden zijn de cultuurhistorische waarden van een gebouw of een gebied: het gemeentehuis is rijksmonument, Oranjepolder is opgenomen op de Cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Tynaarlo.

1.3.1 Rijksmonument

In de loop van de tijd is het voormalige raadhuis meerdere keren aangepast. In 1994 werd het door de rijksoverheid aangewezen als rijksmonument. Hieronder valt ook de tuinaanleg. Een beschermd gebouw wil niet per definitie zeggen dat er geen veranderingen mogelijk zijn. Wel zal men bij ontwikkeling of aanpassing uit moeten gaan van de monumentwaarden van het gebouw. Deze waarden zijn beschreven in deel 2 hoofdstuk 5.

1.3.2 Uitbreidingswijk

De geschiedenis van de totstandkoming van de wijk is voor de gemeente Tynaarlo aanleiding geweest Oranjepolder op te nemen op de Cultuurhistorische waardenkaart (CHWK) van de Structuurvisie Cultuurhistorie Tynaarlo 2014-2024. De komst van de Rijksluchtvaartschool (RLS) heeft er voor gezorgd dat in de gemeente Eelde extra woningen nodig waren. Ook Nieuwe Akkers werd gebouwd voor nieuw te vestigen medewerkers. Beide wijken en de RLS zijn gekoppeld aan het grotere verhaal van het vliegveld dat op haar beurt een stempel heeft gedrukt op de geschiedenis en de ruimtelijke ontwikkeling van het dorp.

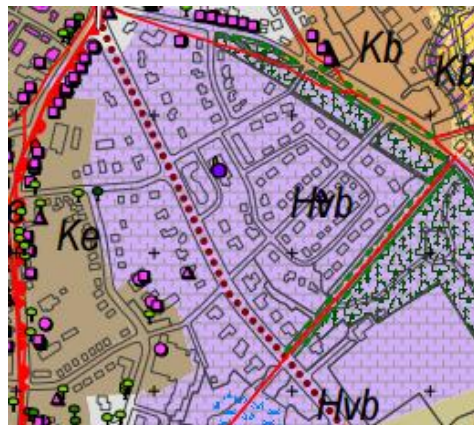
De structuurvisie geeft het volgende aan onder het speerpunt Wederopbouwperiode:

In de naoorlogse periode waren uitbreidingswijken (o.a. in het kader van forensisme) een belangrijke en ingrijpende factor als het gaat om ruimtelijke veranderingen. Een inventarisatie en waardering levert inzicht in het belang van deze periode op. Nieuwe Akkers is geselecteerd en opgenomen op de

waardingskaart als een gebied met een hoge cultuurhistorische waarde. Oranjepolder in Eelde (gebouwd vanwege het vliegveld Eelde en de luchtvaartschool) en de naoorlogse wijk op de es met de bomenweide aan de westkant van Vries (opgenomen in de canon van de Nederlandse landschappen 2008) zijn andere voorbeelden voor een inventarisatie en waardering.¹⁰

De beleidsregel, die de gemeente Tynaarlo op de beleidskaart heeft opgenomen, luidt kort gezegd: Inventariseren, waarderen en borging in bestemmingsplan.¹¹

Voor gebieden met zeer hoge waarden heeft de gemeente omschreven hoe omgegaan dient te worden met cultuurhistorie: Bij ruimtelijke ontwikkelingen streven naar behoud en/of inpassing, borging door middel van dubbelbestemming ('waarde cultuurhistorie') in bestemmingsplannen.¹²

Uitsnede uit kaart 2 van de CHWK,
Hvb = Voormalig veen, nu bebouwd
gebied.

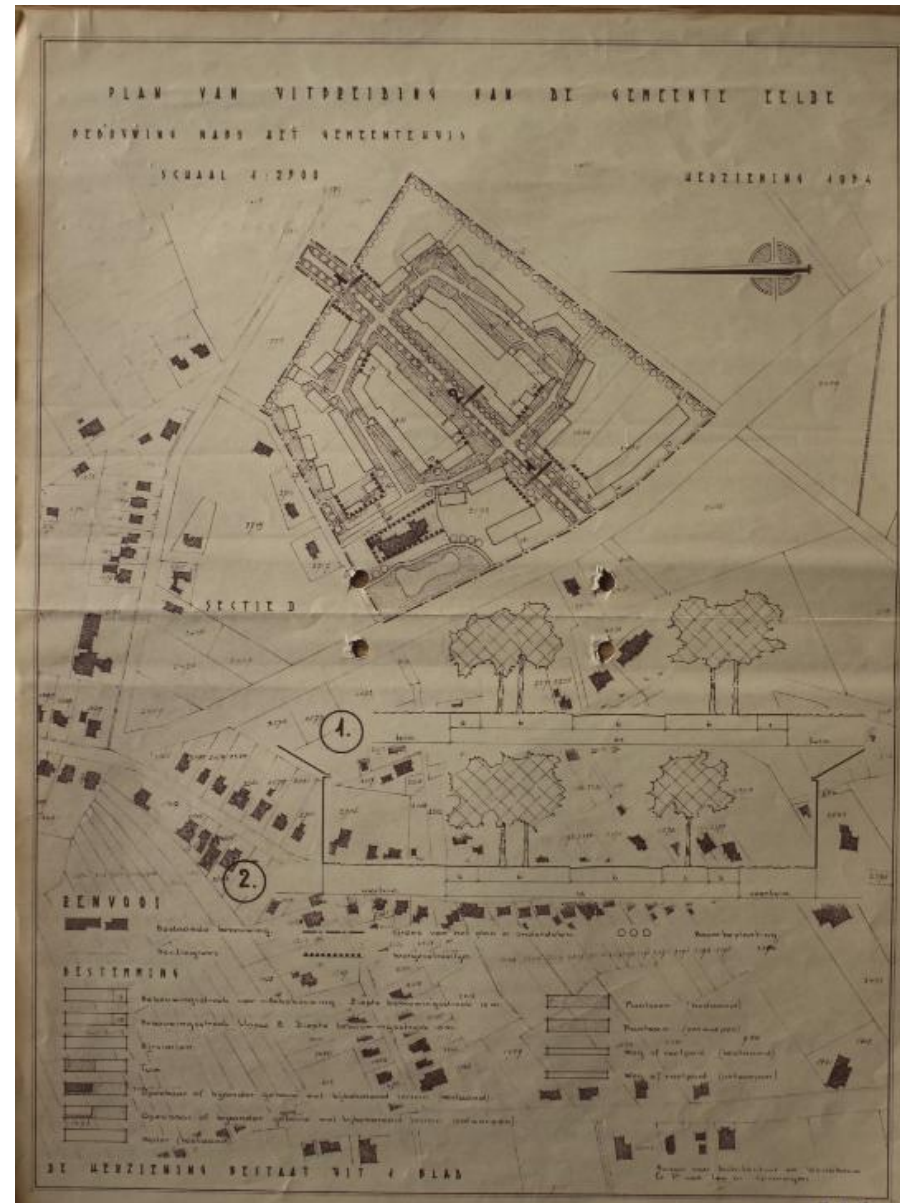
Uitsnede uit kaart 4 van de CHWK.
Het gebied met de roze kleur heeft een
hoge waarde.

¹⁰ Bron: Structuurvisie Cultuurhistorie Tynaarlo 2014-2024, p. 36.

¹¹ Structuurvisie Cultuurhistorie Tynaarlo 2014-2024, beleidskaart 6.

¹² Structuurvisie Cultuurhistorie Tynaarlo 2014-2024, deel A en B, p.9.

Oranjepolder heeft een hoge waardering op de CHWK. Op deze wijze gaat een signalerend effect uit van deze aanduiding als cultuurhistorisch waardevol gebied. Een omschrijving van de ruimtelijke kenmerken en waarden is in de CHWK niet opgenomen.

Plan van uitbreiding van de Gemeente Eelde, bebouwing nabij het gemeentehuis, herziening 1954.

2 Stedenbouwkundige beschrijving

Ten opzichte van de lintbebouwing aan de Burgemeester J.G. Legroweg bevindt het gemeentehuis een flink stuk vanaf de weg. Het staat op een ruime, min of meer vierkante kavel en is met zijn entrees in alle vier de gevels alzijdig te noemen en door de locatie op de kavel, als vrijstaand te ervaren en rondom te benaderen. Aan de, naar het westen georiënteerde, voorzijde bevindt zich de, door tuinarchitect Vroom ontworpen, tuin met vijver en oprijlaan. De oprijlaan ligt aan de hoofdentree en takt aan op de en de Prinses Beatrixlaan. De tuinaanleg is duidelijk herkenbaar en versterkt de presentatie van het gebouw. Door de brede kavel en de tuinaanleg is het gebouw goed te zien vanaf de openbare weg en doet het ruim aan. De, door de tuinarchitect bedoelde, weerspiegeling van het gebouw in de vijver is nu niet aanwezig door het dichtgegroeide wateroppervlak. Er is geen zicht op de achtergelegen woonwijk. Aan de zuidzijde wordt het zicht onttrokken door hoog opgaand groen. De achterzijde/oostzijde van het gemeentehuis grenst aan de Prinses Irenelaan. Hier bevindt zich de achterentree. Deze straat staat haaks op de Prinses Beatrixlaan en loopt evenwijdig aan de achterzijde van het gemeentehuis. Tevens vormt het de afscheiding met het onbebouwde groene perceel. De tuin aan de achterzijde tussen het gebouw en de laan maakt nu geen deel (meer) uit van het tuinplan. De overgangen van private naar openbare ruimte zijn, zeker aan de noord-, oost- en westzijde, helder en duidelijk te herkennen.

Aan de zuidoost zijde van het gemeentehuis ligt de ruim opgezette wijk Oranjepolder met haar ringvormige structuur gesitueerd tussen landgoed Vosbergen, met de Vosbergerlaan, en de lintbebouwing aan de Burgemeester J.G. Legroweg. Gebiedsontsluiting richting het dorp verloopt via de Oranjelaan die aansluit op beide

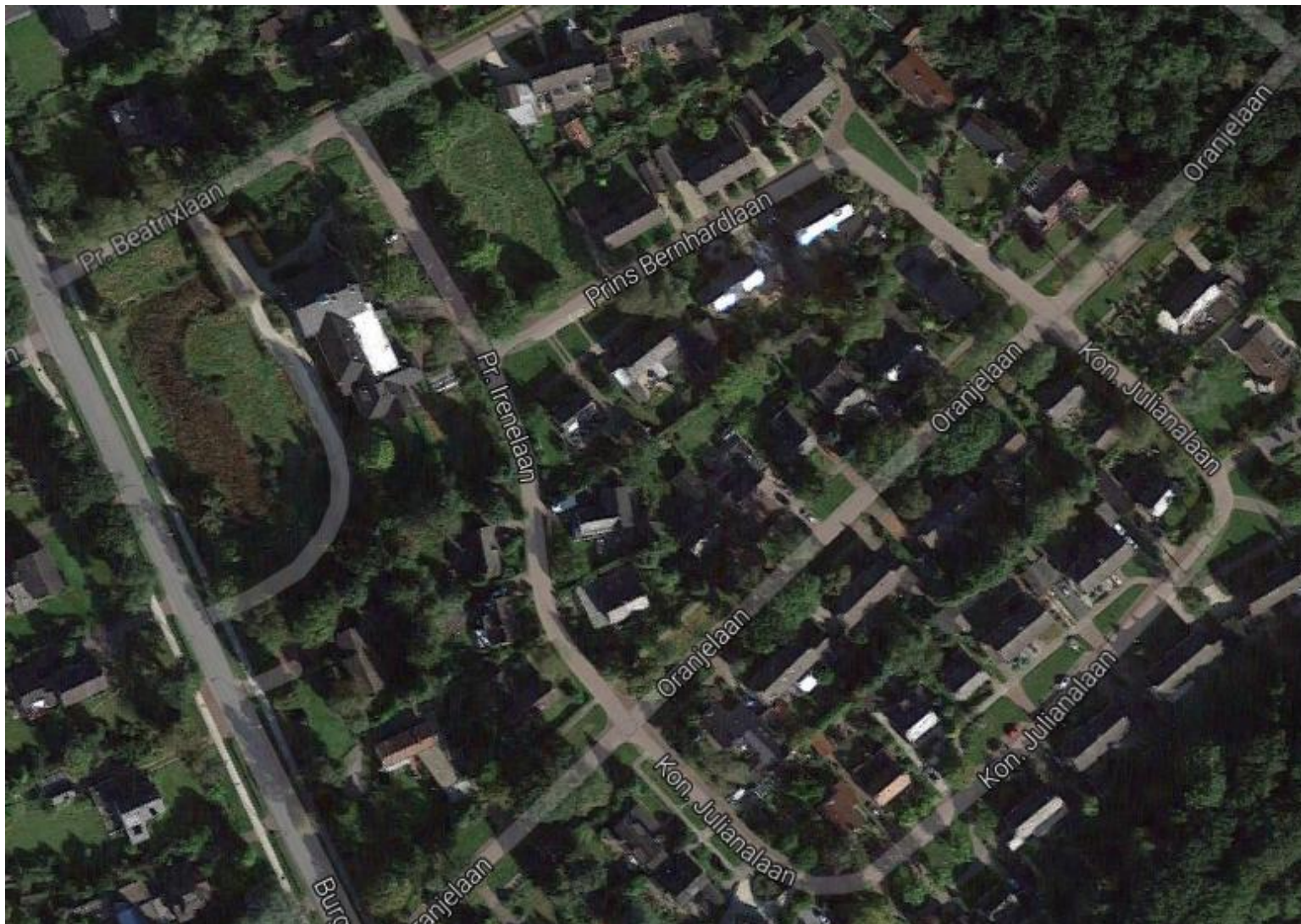
genoemde wegen. Secundaire ontsluiting van de wijk vindt plaats via de Prinses Irenelaan en de Prinses Beatrixlaan.

Door de ligging achter lintbebouwing (west), groenstroken (zuid/Duinerlaan en oost) en door een, op de wegenstructuur georiënteerde bebouwing met een buitenschil van vrijstaande woningen, is er een stedenbouwkundige samenhang en heeft de wijk een besloten karakter.

De, in hoofdvorm en (kap)oriëntatie afwisselende, bebouwing bestaat voornamelijk uit herkenbare wederopbouwarchitectuur van vrijstaande en dubbele woningen met een kap en een garage. De begrenzing met de openbare ruimte wordt gevormd door een voortuin. De openbare ruimte wordt gevormd door een straatprofiel van klinkerbestrating met aan weerszijden stroken gazon met bomen en een trottoir in de Oranjelaan. Het profiel van de Prins Bernardlaan en de Koningin Julianalaan zijn deels voorzien van trottoirs met hier en daar een openbare parkeerstrook. Voor een deel grenzen hier de tuinen direct aan de straat. Dit laatste is ook het geval bij een deel van de Prinses Irenelaan.

De verbinding tussen het gemeentehuis en de wijk wordt gevormd door infrastructuur, de Prinses Irenelaan die de wijk in gaat en doorloopt tot aan de Oranjelaan. Ongeveer halverwege takt de Prins Bernardlaan hierop loodrecht aan. Deze hoek omsluit de onbebouwde groenstrook. De onbebouwde groenstrook vormt een open ruimte tussen gemeentehuis en woonhuizen. Tussen deze groene kavel en de Prinses Beatrixlaan bevindt zich een trottoir en een gazonstrook.

Vanuit historisch-stedenbouwkundig oogpunt gezien maakt het gemeentehuis geen deel uit van de ontwikkeling van de Oranjepolder. Ruimtelijk gezien is de onbebouwde groene kavel een open, onbenoemde en niet ingerichte ruimte (gebleven).

Luchtfoto via www.google.nl/maps, geraadpleegd op 15 april 2017. Het voormalige gemeentehuis ligt linksboven.

3 Advies stedenbouw

Om de relatie tussen het voormalige gemeentehuis en de Oranjepolder te begrijpen is een historische terugblik en een beschrijving van de huidige stedenbouwkundige situatie gemaakt. In de jaren vijftig kreeg het gemeentehuis aan de achterzijde gezelschap van een wederopbouwwijk. Ook deze wijk heeft een zelfstandige plek verworven in de geschiedenis van en in het dorp Eelde-Paterswolde. De verbinding achter het gemeentehuis, Prinses Irenelaan, ontstond pas in 1955 tijdens de aanleg van de wegen voor de achtergelegen woonwijk. Deze weg was niet bedoeld als hoofdontsluiting. De onbebouwde groenstrook is een fysieke scheiding tussen gebouw en wijk, maar werd destijds wel gezien als een te bebouwen kavel.

3.1 Rijksmonument

Het voormalige raadhuis is als rijksmonument één samenhangend ensemble van gebouw en tuin. Historisch gezien is de locatiekeuze en de ontstaansgeschiedenis van het raadhuis een autonome ontwikkeling met als doel een representatief gebouw rekeninghoudend met de groei van de gemeente Eelde. Ten tijde van de bouw van het gemeentehuis in 1938 was van een stedenbouwkundig ontwerpplan voor de Oranjepolder nog geen sprake. Het gemeentehuis is wel geprojecteerd maar niet geïntegreerd in het uitbreidingsplan op onderdelen (1960) en werd gezien als een op zich staand geval.

Gezien het voorgaande luidt het advies:

- Een nieuwe functie is te verkiezen boven leegstand, biedt kansen en geeft een nieuwe toekomst aan het

rijksmonument. Het draagt bij aan het behoud en zorgt ervoor dat het gebouw in goede conditie blijft.

- Een nieuwe functie brengt ruimtelijke aanpassingen met zich mee. Een uitbreiding op het terrein achter het gemeentehuis is denkbaar en laat gebouw en tuin ongemoeid.
- Een uitbreiding dient kwaliteit toe te voegen aan zowel rijksmonument als omgeving door een zorgvuldige inpassing en vormgeving.
- Nieuwbouw zal in een bepaalde mate ondergeschikt moeten zijn aan het monument zodat het zijn solitaire afleesbaarheid behoudt. Ook dient aan de (waardevolle) alzijdigheid van het gebouw tegemoet te worden gekomen.
- Een nieuwe functie brengt aanpassingen aan het exterieur en interieur met zich mee. Met de monumentale status en de architectuur dient men rekening te houden.
- De bestaande situatie is uitgangspunt en behoud van (onderdelen met) monumentwaarden staat voorop.

3.2 Oranjepolder

Oranjepolder maakt deel uit van de cultuurhistorie van Eelde-Paterswolde door de komst van de Rijksluchtvaartschool en de te huisvesten personeelsleden als onderdeel van de geschiedenis van het vliegveld. Oranjepolder is ontwikkeld volgens het stedenbouwkundige plan uit 1954. In de stedenbouwkundige uitleg

(Plan van uitbreiding) had men de oorspronkelijke karakteristiek van de geomorfologische structuur van wegen geïntegreerd. Het stedenbouwkundig totaalontwerp voor de ontwikkeling van een wederopbouwwijk met dubbele en enkele eengezinswoningen, was uitgewerkt in een min of meer ovale structuur van wegen, waarlangs de bebouwing is gegroepeerd, en een inrichting van de openbare ruimte met bomen, groenstroken, klinkerbestrating en voetpaden. Het stedenbouwkundige ontwerp maakte gebruik van het pas aangeplante bos en met bebouwing in een verspringende rooilijn.

Gezien het voorgaande luidt het advies:

- In zowel ruimtelijk als maatschappelijk opzicht is een nieuwe functie voor het gebouw, de wijk en het dorp van belang.
- Een nieuwe functie brengt ruimtelijke aanpassingen met zich mee. Met de cultuurhistorische waardering en de ruimtelijke kenmerken en karakteristieken van de wijk moet rekening worden gehouden. Bij een uitbreiding is aandacht voor, onder meer, de (menselijke) schaal, bouwhoogte, de architectuur en de ruimtelijke inpassing van de toevoeging.
- Een uitbreiding aan de achterzijde van het gemeentehuis biedt een mogelijkheid om de resterende openbare (onbebouwde) ruimte te verbeteren door deze te integreren in het ontwerp en passend bij de omgeving van het gemeentehuis en Oranjepolder in te richten. Denkbaar is een parkachtige inrichting die aansluit of voortborduurde op het ontwerp van tuinarchitect Vroom.

Deel 2

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Algemene objectgegevens

Status	Rijksmonument
Monumentnummer	468726
Inschrijving register	19-01-1994
Kadaster deel/	Eelde D 4833
Gemeente	Tynaarlo
X-Y coördinaten	234094-573720

Redengevende omschrijving

Inleiding

GEMEENTEHUIS gebouwd in 1938-1939 in een typerende Interbellumstijl naar ontwerp van J. Boelens Kzn. uit Assen (in samenwerking met gemeentearchitect H. Hofstee). Tuinaanleg naar ontwerp van J. Vroom uit De Punt. Glas in lood ramen in het trappenhuis, gesigeneerd door J. Wykmans en vervaardigd door het atelier N.E.G. (Noordnederlandsche Electriche Glasslijperij) te Groningen. De opening vond plaats op vrijdag 8 juni 1939 (gevelsteen in portaal van de conciërgewoning). In het muurtje van het bordes is een gevelsteen aangebracht met: "Ingezetenen der gemeente Eelde hebben de klok in het Raadhuis laten aanbrengen, als blijk van waardering voor hetgeen burgemeester J.G. Legro in het belang van de gemeente heeft verricht." In 1980 werd het gemeentehuis verbouwd waarbij de conciërgewoning ingericht werd tot kantoor en aan de achterzijde een uitbreiding van het gebouw werd gemaakt in een bijpassende stijl.

Omschrijving

Overwegend evenwijdig aan de weg gelegen, langgerekte en vrijstaande samengestelde bouwvorm, bestaande uit deels twee bouwlagen, opgetrokken in paarse en gele Limburger klinker

(steenfabriek Belvedere Maastricht) en gedekt door een met zwartgeglazuurde romaanse pannen belegd, samengesteld schilddak met dito zadeldak boven het hoogste deel; uitkragende gootlijsten; slanke opengewerkte dakruiter met inzwenkende vierzijdige spits (koper). De gevels geleed door zwaar uitgevoerd kozijnhout met oorspronkelijke kalf- en roedeverdeling; deels met luiken; boogtrommels. Het representatieve gedeelte met een naar de straat gekeerde topgevel met bordes met borstwering, portaal van Bentheimer zandsteen met bloksgewijze opbouw overgaand in de onderbouwing van het daarboven gelegen balkon met smeedijzeren sierhek; dubbele openslaande bordesdeuren, geflankeerd door met azuurblauwe tegels beklede halfkolommen, geven toegang tot het bordes; ontlastingsbogen met sluitsteen en siermetselwerk boven de verdiepingsvensters in de topgevel; in de top een uurwerk; zadeldak met overstek. De noordelijke zijingang heeft een rondboogvormige deur; met daarboven twee smalle en hoogopgaande glas in lood ramen (trappenhuis naar de publieke tribune). Links van de entree een gedeelte onder lessenaardak waarin eveneens een deur ('ingang fractiekamers') met bovenlicht. De langgerekte, sprongsgewijs gelede zijvleugel met schilddak heeft een vergelijkbare opbouw; het portaal naar de voormalige conciërgewoning heeft een kolom met azuurblauwe tegelbekleding en een voluut van Bentheimer zandsteen; gevelsteen in de zijmuur.

In het INTERIEUR zijn onder meer van belang de ontvangsthal en het trappenhuis met roomkleurig Belgisch marmer (comblancien) afgezet met een zwarte rand. Het gebrandschilderde glas in lood raam is in drie delen opgesplitst. Het rechter deel beeldt het

vliegwezen uit; het middelste deel de tuinbouw bekroond door het gemeentewapen en het linker deel de zeil- en zwemsport. In de centrale gang in de zijvleugel stalen deuren en kozijnen; loketten van zwart marmer; blauw geglazuurde tegels afgezet met zwarte rand en kleine rode vierkanten.

De TUINAANLEG die het monumentale karakter van het gemeentehuis versterkt, omvat beplanting van verschillende soort, een royale vijver, een enigszins glooiend gazon met een bloemperk. In de nabijheid van het representatieve deel ligt de bij het oorspronkelijke ontwerp behorende parkeerplaats die is afgezet met een muur van gesinterde baksteen en een beplanting van o.a. leilinden.

Waardering

Gemeentehuis, waardevolle interieuronderdelen en bijbehorende tuinaanleg zijn van cultuurhistorisch, architectuurhistorisch, typologisch, stedenbouwkundig belang alsook van belang vanwege gaafheid (met uitzondering van de overigens niet storend uitgevoerde achterzijde).

Voorgevel hoofdgebouw west, 1ste verdieping: balkon en topgevel met uurwerk.

De, in de trapgevel van het bordes
aangebrachte, steen met tekst over
de schenking van het uurwerk.

4 Bouwhistorische analyse

4.1 Inleiding

Deze bouwhistorische beschrijving en bouwfaseringswijzen zijn qua opzet af van de gebruikelijke opbouw van een bouwhistorische verkenning omdat beide in een hoofdstuk behandeld. De tuin blijft buiten beschouwing.

4.2 Raadhuis

Voordat het raadhuis het adres Prinses Irenelaan 1a kreeg was het adres Burgemeester J.G. Legroweg 14. Het adres is veranderd na de verbouw in 1980, toen het gemeentehuis een entree had gekregen aan de Prinses Irenelaan.

4.2.1 Architect, tuinarchitect en kunstenaars

De architect van het raadhuis is J. Boelens Kzn. (1891-1965) uit Assen. Voor dit gemeentehuis werkte hij samen met gemeentearchitect H. Hofstee (1888-1959).

Jans Boelens was de oprichter van architectenbureau Boelens te Assen. Hij werd bekend met ontwerpen voor gemeentehuizen, boerderijen en fabrieken. Hij had een reputatie op het gebied van restauratiewerkzaamheden aan Drentse kerken. Andere gebouwen van zijn hand waren onder meer de radhuizen van Diever 1954 en Westerbork 1927, en de zuivelfabriek te Bunne 1936.¹³

De tuin is een ontwerp van de tuin- en landschapsarchitect J. Vroom jr. (1893-1953) te Glimmen. Vroom was de vierde generatie in een familie van tuinarchitecten. Hij verwierf bekendheid door zijn ontwerpen en aanleg van tuinen voor psychiatrische instellingen.¹⁴

¹³ www.hetnieuweinstituut.nl

¹⁴ www.wikipedia.nl

De glas in lood ramen in het trappenhuis zijn ontworpen en gesignd door J. Wykmans (1905-1961) en vervaardigd door het atelier N.E.G. (Noordnederlandsche Electriche Glasslijperij) te Groningen.

In de hal bevindt zich een wandschildering uit 1946 van Johan Dijkstra (1896-1987) ter nagedachtenis aan de oorlogsslachtoffers uit Eelde. Dijkstra was samen met Jan Altink oprichter in 1918 van het Groninger kunstenaarskring De Ploeg en geldt als een van de belangrijkste Groninger kunstenaars van de 20ste eeuw.¹⁵ Dijkstra schilderde, onder meer, in 1936 wandschilderingen in het stadhuis van Groningen.

4.3 Ligging

Het raadhuis van de voormalige gemeente Eelde heeft een prominente plek gekregen in een gebied dat tijdens de bouw grotendeels nog onbebouwd was. Door zijn langgerekte bouwvorm die evenwijdig ligt aan de Burgemeester J.G. Legroweg, neemt het een statige plek in aan de doorgaande weg. Ondanks de naoorlogse bebouwing in de wijk en langs de weg heeft het raadhuis zijn autonomie behouden. Dit is mede te danken aan de terug liggende positie op de kavel en de zorgvuldig ontworpen tuin met vijver en oprijlaan aan de voorzijde.

Het raadhuis staat ongeveer midden op de kavel. Aan de noordzijde wordt de kavel begrensd door de Prinses Beatrixlaan. Ten zijden ligt het wederopbouwwijkje Oranjepolder. De ruimte aan de achterzijde (oost) is ondiep en grenst aan de Prinses Irenelaan. Hier bevindt zich tussen de eerste bebouwing van Oranjepolder en de Prinses Irenelaan een onbebouwde groene ruimte.

¹⁵ www.wikipedia.nl

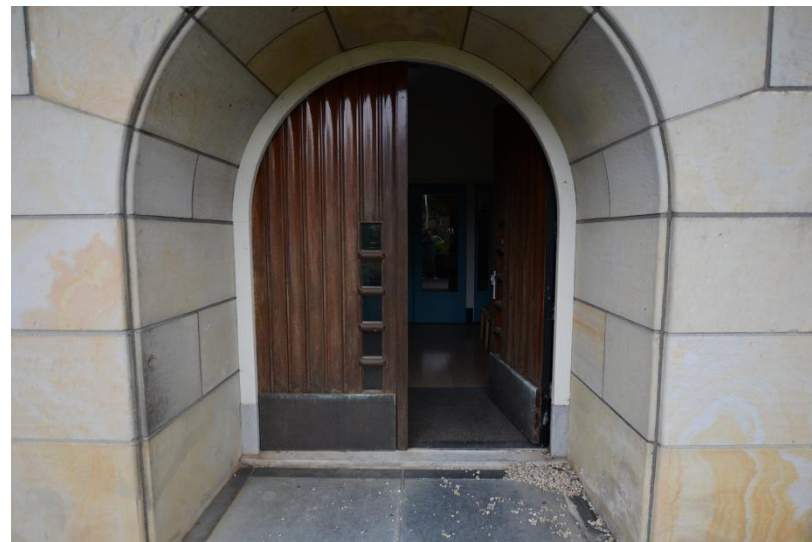
Metselwerk in gele en paarse Limburger steen.

Onbebouwde ruimte tussen gemeentehuis en bebouwing Oranjepolder.

Vensters en luiken (voorgevel)

Entrée voorgevel

4.4. Exterieur- & interieurbeschrijving

In het boek *Monumenten in Nederland, Drenthe* noemt schrijver Ronald Stenvert het ontwerp van het raadhuis traditionalistisch.¹⁶ De bouwstijl die Traditionalisme wordt genoemd houdt in dat vormen en waarden uit het verleden opnieuw geïnterpreteerd en verwerkt werden. Als reactie op de moderne architectuur van het Functionalisme, een bouwstijl met platte daken, ontwierp men in baksteenbouw en hoogopgaande kappen.¹⁷ Men achtte de bouwstijl zeer geschikt voor monumentale opdrachten, met begrippen als waardigheid, gezag en eerbied, zoals raadhuisen, kerken, klooster, sanatoria en musea. Kenmerken van deze bouwstijl zijn de geslotenheid van baksteengevels, hoogopgaande pannen zadeldaken met kleine overstekken en traditionele hoofdvormen.¹⁸ Architecten die ontwierpen in deze stijl gebruikten bij voorkeur natuurlijke materialen, zoals baksteen, hout, metaal, (natuur)steen.¹⁹

4.4.1 Exterieur

Bouwmassa

Het gemeentehuis heeft een samengestelde plattegrond van een langgerekte, verspringende en vrijstaande bouwvorm, deels bestaand uit twee bouwlagen op een gemetselde plint (trasraam) en met gemetselde gevels onder een samengesteld dak met een dakkapel. Er zijn twee kelders aanwezig. Het hoofdgebouw heeft een zadeldak met een slanke opengewerkte dakruiter met inzwenkende vierzijdige spits van koper. De zijvleugel heeft deels een zadeldak. Bij de voormalige conciërgewoning gaat deze over

in een samengesteld schilddak met wolfseinden en uitkragende gootlijsten.

Gevels algemeen

De gevels zijn opgetrokken in paarse en gele Limburger klinker (steenfabriek Belvedere Maastricht) in kleזורverband. De gevelgeleding bestaat uit zwaar uitgevoerd kozijnhout met oorspronkelijke kalf- en roede-verdeling deels voorzien van luiken. De luiken zijn nog aanwezig. Van de meeste vensters zijn de onderste ramen gewijzigd en voorzien van aluminium schuiframen met dubbel glas. De bovenramen en de vensters van de voormalige raadzaal zijn aan de binnenzijde voorzien van achterzetbeglazing.²⁰ De oostelijke dakkapel van de conciërgewoning is met geprofileerde roeden en enkel glas nog in tact.²¹ De roeden van de dakkapel aan de voorzijde zijn vervangen door hardhout en isolatieglas. De vensters in de achtergevel (oost) hebben veelal dubbel glas met roeden tussen de glasruiten (schijnroeden of *Schweizer Kreuz*).²² De buitendeuren zijn alle van teakhout en origineel. De hoofdentree van de voormalige conciërgewoning is geschilderd in de blauwe kleur. Dit was oorspronkelijk ook een gelakte deur. De deur naar de tuin aan de zuidzijde is verwijderd en na de verbouw hergebruikt in de oostgevel.

Voorgevel, westzijde

Het hoofdgebouw heeft een naar de straat gekeerde topgevel. In de geveldak is een ingemetselde uurwerk te zien. Deze elektrische

¹⁶ R. Stenvert, ea., *Monumenten in Nederland, Drenthe*, Zwolle 2001, p. 106.

¹⁷ R. Blijdenstijn & R. Stenvert, *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, p.149.

¹⁸ Ibidem, p. 152.

¹⁹ Ibidem, p. 154.

²⁰ Roede-verdeling westgevel hoofdgebouw BG 4 x (1+2) en verdieping 3 x (1+2).

²¹ Roede-verdeling dakkapel 3 x 2.

²² Roede-verdeling achtergevel BG 4 x 2 en verdieping 3 x (1+2).

Portaal bode (voorgevel).

Overzicht noordelijke zijgevel met links de garage.

Dichtgemetselde garage.

Overzicht zuidgevel met gewijzigde entree.

klok is een geschenk van de inwoners van de gemeente Eelde als blijk van waardering voor het werk van burgemeester J.G. Legro.²³ Boven de verdiepingsvensters in de topgevel bevinden zich ontlastingsbogen met een sluitsteen en siermetselwerk.

De dubbele openslaande bordesdeuren worden geflankeerd door, met azuurblauwe tegels beklede, halfkolommen. Het balkon met smeedijzeren sierhek rust op een bloksgewijze opbouw van Bentheimer zandsteen die overgaat in de deuromlijsting en het portaal dat met de originele dubbele deuren de entree vormt. Hiervoor ligt een bordes met borstwering en een hardstenen stoep van vijf treden. In de borstwering bevindt zich de steen met het opschrift van de schenking.

In de voorgevel van de langgerekte vleugel vormen de vensters een ritmische gevelindeling. Vier vensters op de begane grond met op de verdieping, paarsgewijs, acht vensters. Onder het schuine deel van de kap bevindt zich de ingang voor de bode. Een boogvormige portiek, een zuil met azuurblauwe tegels met een Bentheimer zandstenen voluut en een stoep van bruine en crème tegels in dambordpatroon, die (vermoedelijk) geheel origineel is. Het deurrooster lijkt ingehakt, wellicht later toegevoegd. Ook hier bevindt zich een originele boogvormige geverniste deur.

In de borstwering van de portiek is de gevelsteen van de officiële opening van het gebouw ingemetseld. Naast de portiek springt de gevel terug. Dit deel is eenlaags met twee vensters.

Hierna verspringt de gevel nog een keer. Hier bevinden zich een venster met luiken. Het ronde venster en een klein smal (toilet)venster maakten deel uit van de conciërgewoning.

Zijgevel, noordzijde

De noordelijke zijingang heeft een rondboogvormige deur met een natuurstenen stoep van vier treden en een gemetselde muur met leuning, daarboven twee smalle en hoogopgaande glas in lood ramen (trappenhuis naar de publieke tribune).

Rechts bevinden zich twee vensters op de begane grond (burgemeesterskamer). Op de verdieping vier vensters (raadzaal). Links van de entree, naast de voormalige garage, bevindt zich in een gedeelte onder een lessenaardak een deur (politiebureau) met bovenlicht. Hierboven bevinden zich drie vensters.

De voormalige garage is verbouwd in 1980 en 1994. Allereerst verdwenen de openslaande garagedeuren en kwam er een kleine uitbouw met een kanteldeur. De gebruikte baksteen wijkt iets af en de bouwnaad laat zien dat de beide geveltjes met trasraam tegen de bestaande achtergevel zijn gemetseld. In 1994 is de kanteldeur verwijderd en de opening dichtgezet met een lichtere gele baksteen zonder trasraam.

Zijgevel, zuid

In deze gevel bevond zich de entree van de voormalige conciërgewoning. De indeling is, op de verwijderde deur na oorspronkelijk. De rondboogopening is opgevuld met een borstwering van houten kraaldelen en glas. Het grote venster en het venster in de topgevel zijn origineel. De goothoogte is links lager dan rechts. De zijgevel rechts is van origineel metselwerk op het laatste deel na. Hier is de overgang naar het bouwdeel uit 1980 goed te zien aan het gebruik van een iets lichtere gele steen. Beide vensters in dit deel zijn uit 1980. De terrasdeuren bevinden zich op de originele plek maar zijn wel vervangen.

²³ Stenvert, Zwolle 2001, p. 107.

Overzicht oostgevel met entree aan de Prinses Irenelaan.

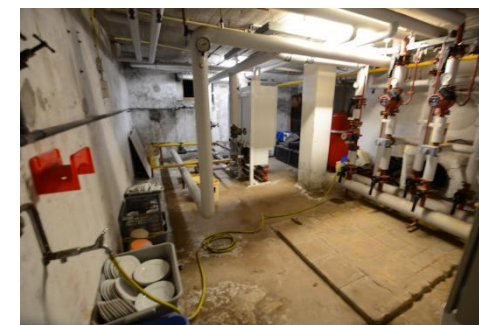
Rechts het nieuwe venster. Tussen het linker venster en het kleine venster bevindt zich de bouwspoor.

Detail van de bouwspoor.

De archiefkelder uit 1980.

De kelder in de voormalige conciërgewoning.

Achtergevel, oostzijde

Deze gevel is grotendeels verbouwd in 1980. Het middelste deel is naar voren uitgebouwd en voorzien van een entree met een zadeldak en een verdieping met een platdak. Aan de linkerkant bevindt zich het uitgebouwde deel met de hergebruikte rondboogdeur uit de zuidelijke gevel. De hoofdentree bestaat uit automatische aluminium schuifdeuren met een topgevel van houten delen voorzien van een logo en de naam 'Huys Legro'. Aan de rechterkant is de bouwspoor van de aanbouw in het metselwerk goed te zien waarbij de dakvoet van het dakvlak aan de achterkant op de onderkant van de glas in loodramen van het hoofdgebouw. Hierdoor zijn deze ramen deels aan het zicht onttrokken. Het venster in de garage is eveneens aangepast. In de topgevel van het hoofdbouwdeel bevindt zich een rond venster met roedekruis.

4.4.2 Constructie

Kelder

De kelder bevindt zich in de voormalige conciërgewoning. Hier bevond zich de verwarmingsinstallatie, deze is vervangen. De huidige grote betonnen archiefkelder stamt uit 1980.

Draagconstructie

De fundering is niet waargenomen, maar uitgaande van de bouwtekening is gebruik gemaakt van gewapend beton. Verder bestaat de draagconstructie uit dragende muren en enkelvoudige balklagen in het oudste deel (zie bouwtekening). Voor de aanbouw zijn betonvloeren toegepast.

Kapconstructie en dakbedekking

De zolder is bereikbaar via een steektrap op de verdieping. Beide zolders staan met elkaar in verbinding. De zadeldaken bestaan uit een grenen gordingenkap van spanten met dubbele trek balken met een hangstijl/makelaar. De spantbenen worden ondersteund door standvinken op een slof. Op de spanten rusten de gordingen. In het hoofdbouwdeel zijn tussen de spanten schoren aangebracht. Het dakbeschot is nog grotendeel van houten delen. Op de zolders bevindt zich een modern en qua omvang aanzienlijk luchtverwarmingssysteem. De dakruiter staat op de oorspronkelijke houten constructie.

De kap is gedekt met zwartgeglazuurde romaanse pannen. De verbouw uit 1980 is gedekt met een grijs-zwarte OVH-pan (opnieuw verbeterde holle).

4.4.3 Interieur

Interieur algemeen

Als gevolg van de verbouw in 1980, en ook daarna nog, is het interieur van het voormalige gemeentehuis gewijzigd. Er zijn scheidingwandjes geplaatst en voorzetwanden aangebracht. Specifieke onderdelen van het gemeentehuis zijn verdwenen, zoals de tribune in de raadzaal. Er is een glazen wandindeling voor in de plaats gekomen. In de zijvleugel is de trap vervangen door een nieuwer exemplaar. De vloeren zijn bedekt met projectvloerbedekking, parket of linoleum.

Alle plafonds zijn voorzien van systeemplafonds. Binnendeuren zijn grotendeel vervangen. Een paar oorspronkelijke vaste kasten met kastdeuren zijn behouden gebleven. Op de zolder staan nog oude paneeldeuren.

De zolderverdieping: spanten, dakruiterconstructie en kap.

Zolderverdieping zijvleugel.

De inkomhal op de begane grond. Rechts de voormalige burgemeesterskamer.

Trappenhuis en ontvangsthal.

Hal en trappenhuis

De inkomhal, het trappenhuis en de overloop zijn voorzien van Belgisch marmer ('Comblancien'), geschuurd voor de vloer en gepolijst voor de wanden met zwarte plinten. De trap met twee bordessen heeft originele houten leuning. Drie glas in loodramen bevinden zich boven de trap. De middelste bevat het gemeentewapen met de tuinbouw, de linker verbeeldt het vliegwezen en de rechter de zeil- en zwemsport. In de hal bevindt zich de wandschildering van Ploegschilder Johan Dijkstra. Op de overloop zijn de deuren naar de raadzaal vervangen door moderne glazen taatsdeuren. De oorspronkelijke trapopgang naar de tribune in de raadzaal is behouden. Deze heeft een eigen entree in de noordelijke zijgevel.

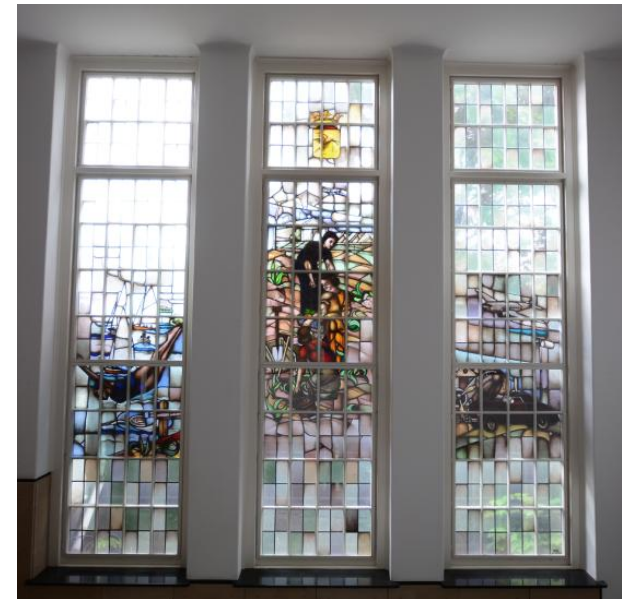
De voormalige burgemeesterskamer, links van de inkomhal, is een sobere ruimte waar zowel haard en schoorsteenmantel als een boog zijn verdwenen.

In de zijvleugel is de hoofdindeling met de twee gangen op de begane en de verdieping met de bogen nog aanwezig. Op de begane grond zijn de blauwgrijze geglazuurde tegels afgezet met zwarte rand en kleine rode vierkanten behouden evenals de stalen deuren en kozijnen met de loketten en het wandbankje. Hier bevindt zich eveneens de kluis uit 1980.

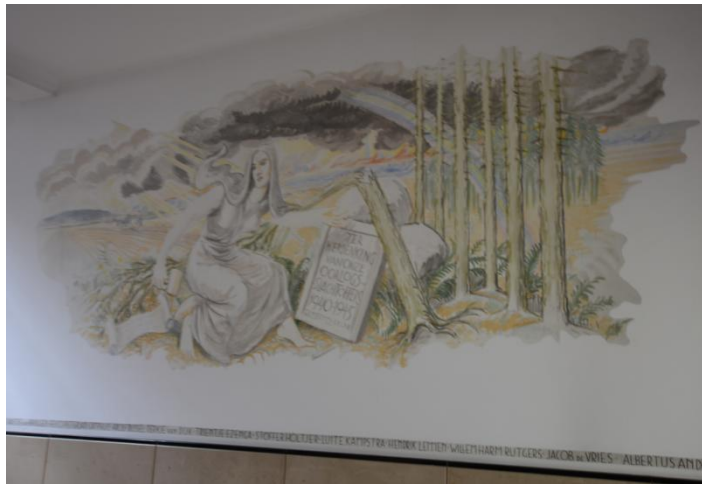
In de voormalige conciërgewoning is de indeling van de plattegrond sterk gewijzigd. Het gangetje met een niveauverschil van drie treden, tegels en de schuine wand zijn behouden. Op de zolderverdieping zijn de vaste kasten en de dakkapel oorspronkelijk.

Eerste verdieping, overloop met glas in lood.

Trappenhuis, glas in loodramen

Wandschildering van Johan Dijkstra in de ontvangthal, ter nagedachtenis oorlogsslachtoffers uit Eelde.

De, door een glazen wanden opgedeelde, raadzaal.

De hal in de zijvleugel, begane grond.

De voormalige huiskamer van de conciërgewoning.

4.5 Bouwfases

Hieronder zijn de bouwfases op een rij gezet. Van deze veranderingen zijn bouwtekeningen aangetroffen in het gemeentelijk bouwarchief van de gemeente Tynaarlo.

Fase 0

In 1938 werd de bouw van het gemeentehuis gestart naar het ontwerp van architect J. Boelens Kzn. uit Assen en gemeentearchitect H. Hofstee. Aannemer J. van Ess uit Emmen voerde de bouw uit.

In 1939 vond de officiële opening van het gemeentehuis plaats.²⁴ Van deze opening wordt in de *Provinciale Drentsche en Asser courant* uitgebreid verslag gedaan.

De achterzijde bevatte een entree met een rondboogdeur met stoep en, vlak ernaast, een rond venster. Verder zes paarsgewijze vensters met boogtrommels en drie dakkapellen.

Fase 1

De garage stamt uit 1969. Een aanvraag voor een 'standaard' garage van cassetteplaten voor de conciërge ten zuiden van het gemeentehuis is aangetroffen in het bouwarchief van de gemeente.

Fase 2

In 1975 vond de eerste wijziging aan de achtergevel plaats en er werden in het interieur kleine ingrepen gedaan voor rolstoelgebruikers. Naast de achterentree werden op de begane grond een lift, een berging en toiletruimtes gebouwd. Het nieuwe volume kreeg een opbouw op de verdieping met een plat dak. Het

ontwerp werd gemaakt door Architectenbureau B.N.A. Ir. H. A. J. Dallenga b.i. Deze verbouw werd ongedaan gemaakt in 1980.

Fase 3

In 1977 is een uitbreiding nodig van de afdeling personeelszaken en onderwijs met een bureau voor welzijn en sport.

Tijdens de periode 1977-1980 werd een grootscheepse verbouwing naar ontwerp van het Architectenburo Van Loo-Van der Mei in gang gezet. De achteraanbouw uit 1975 zou worden verwijderd en over de gehele achtergevel moest een nieuwe tweelaagse aanbouw worden gerealiseerd. De conciërgewoning zou worden verbouwd tot kantoorruimte. Door de aanbouw van een lessenaarsdak werden de glas in lood ramen deels, vanaf de buitenzijde, aan het zicht onttrokken. De verbouw wordt in 1980 uitgevoerd.

Fase 4

In 1985 vindt renovatie van de burgemeesterskamer plaats. Wat deze precies inhield is onduidelijk. Vermoedelijk werden de schoorsteenmantel en het rookkanaal verwijderd.

Fase 5

In 1994 vond een renovatie plaats door van Manen en Zwart Architecten uit Drachten. De garagedeur wordt dichtgemetseld en men wijzigde het venster. Tevens worden brandveiligheidsmaatregelen genomen. De bestaande betimmering in de raadzaal werd vervangen door nieuw regelwerk met isolatie en beplating en er werd een nieuwe taatsdeur aangebracht. Verder houdt de interne verbouwing in het wijzigen van de indeling (plaatsen van tussenwanden), vervangen van toiletten, het realiseren van een garderobe en schilderwerkzaamheden.

²⁴ P.T.F.M. Boekholt, J. Bos en M.A.W. Gerding, *Gemeentehuizen in Drenthe*, Assen 1991, p. 71-74.

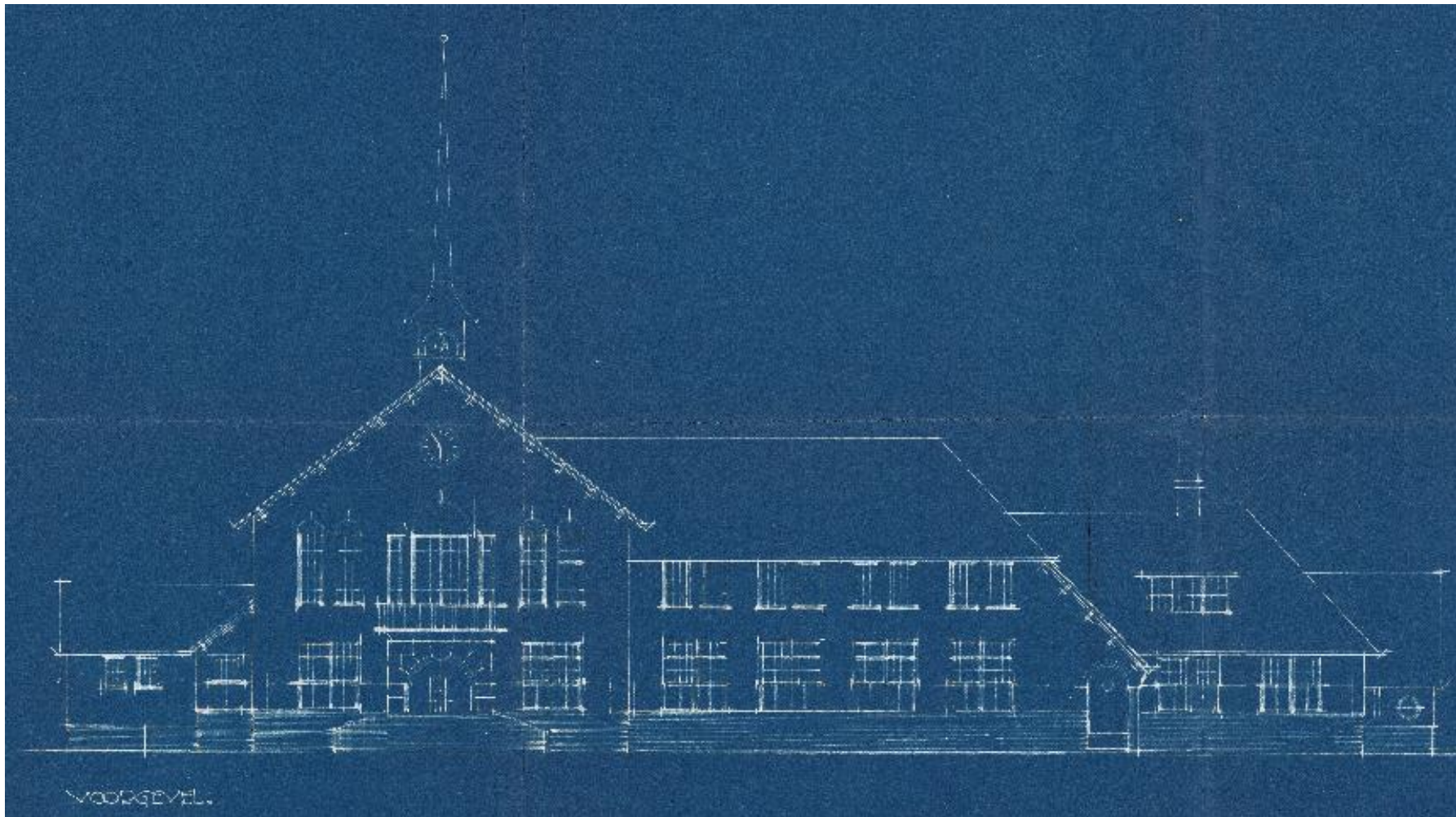
In deze periode werd aan de achterzijde van het gebouw een moderne transparante fietsenstalling geplaatst.

In 1995 zijn op het onbebouwde terrein achter het gemeentehuis tijdelijke units (portacabins) geplaatst.

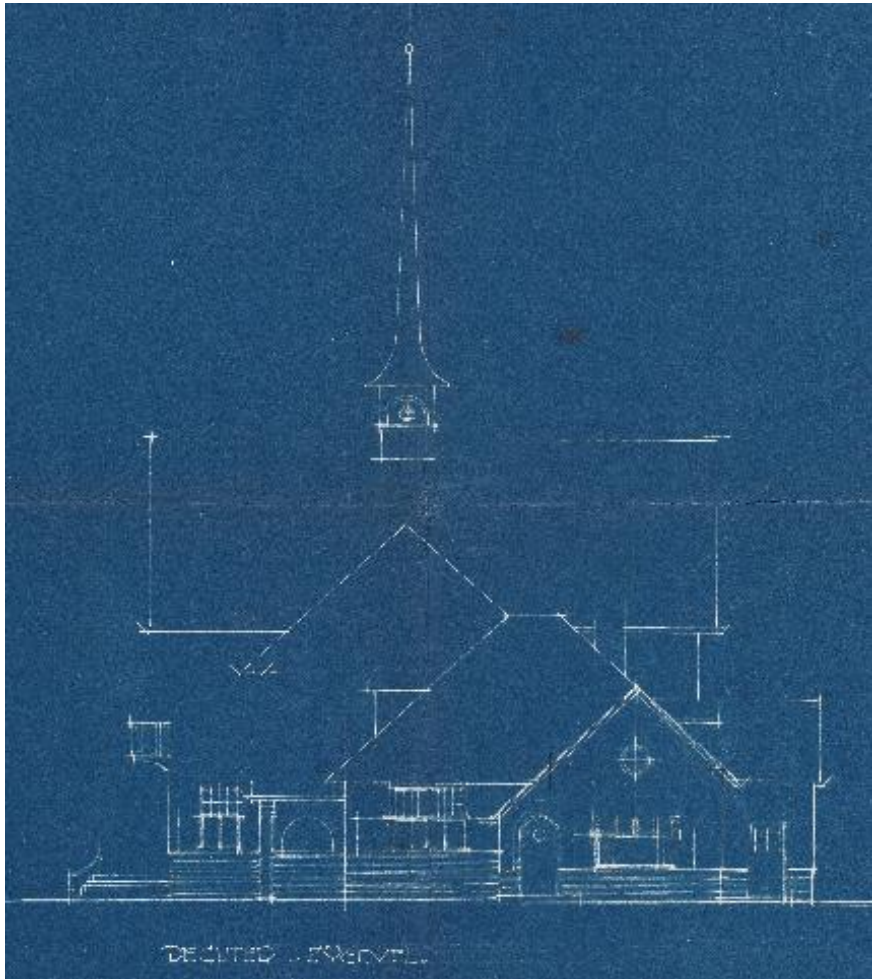
Fase 6

Na de gemeentelijke herindeling (1998) wordt het gemeentehuis in 1999 verkocht aan het Centraal meldpunt kinderopvang (CMK) voor bedrijven. Hiermee eindigt de functie van gemeentehuis, maar het gebouw behoudt een kantoorfunctie. In 2000 maakte Architectenbureau B+O uit Ansen een ontwerp om de raadzaal op te delen door glazen wanden. Tevens werd door de eigenaar, een vergunningaanvraag gedaan voor een aanbouw in de beschermde tuin. In het archief bevindt zich een ontwerptekening van B+O voor een uitbreiding aan de zuidzijde van het rijksmonument. Bezwaren uit de dorpsgemeenschap tegen het bouwen in de cultuurhistorisch waardevolle tuin leidden tot het aanvechten van de vergunning tot aan de Raad van State. Het plan werd uiteindelijk niet gerealiseerd.

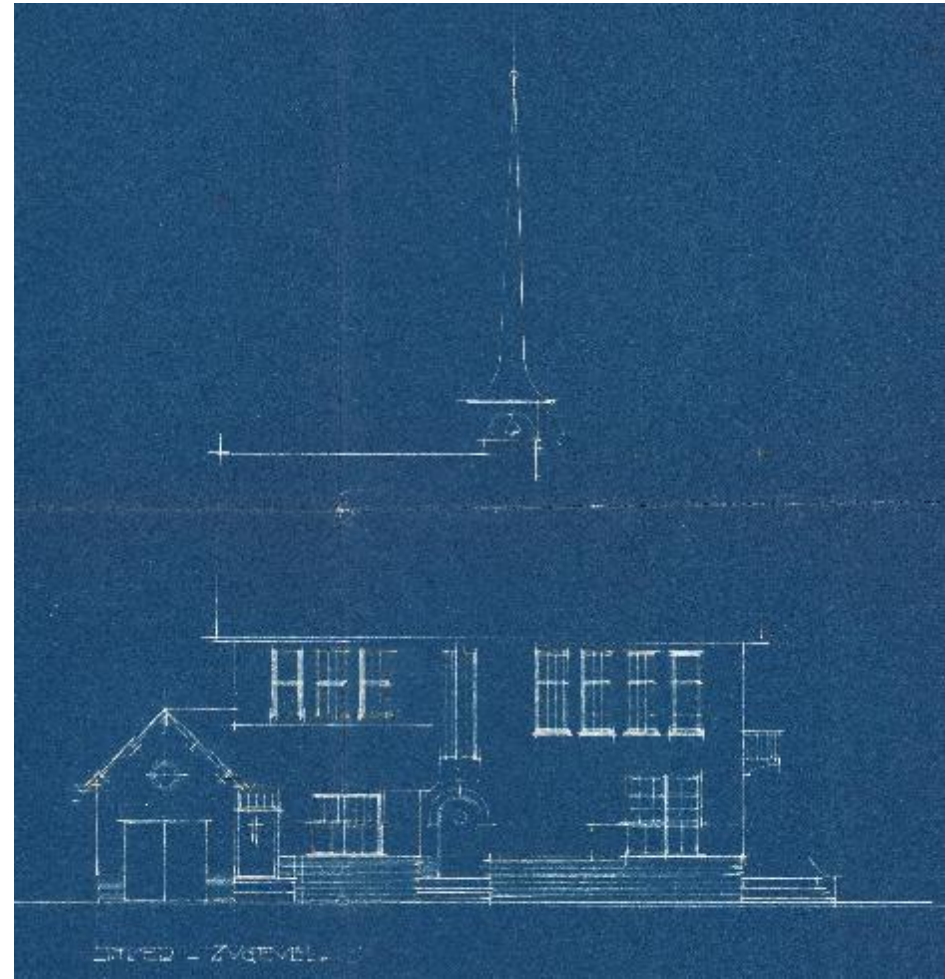
De tijdelijke units voor het kantoorpersoneel werden uiteindelijk in 2006 verwijderd.

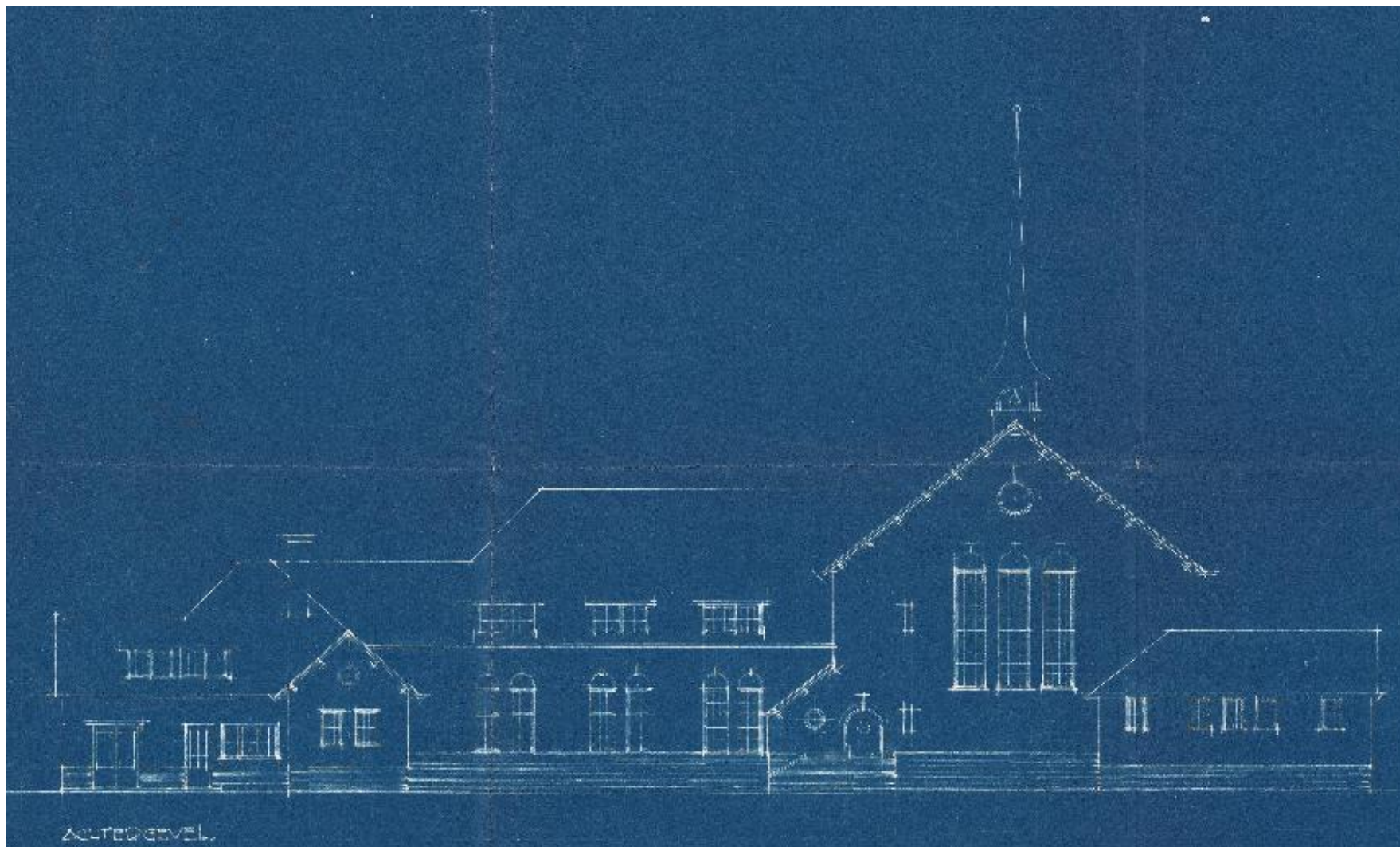
Fase 0: Ontwerptekening voorgevel, architect J. Boelens en H.Hofstee , 1938.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

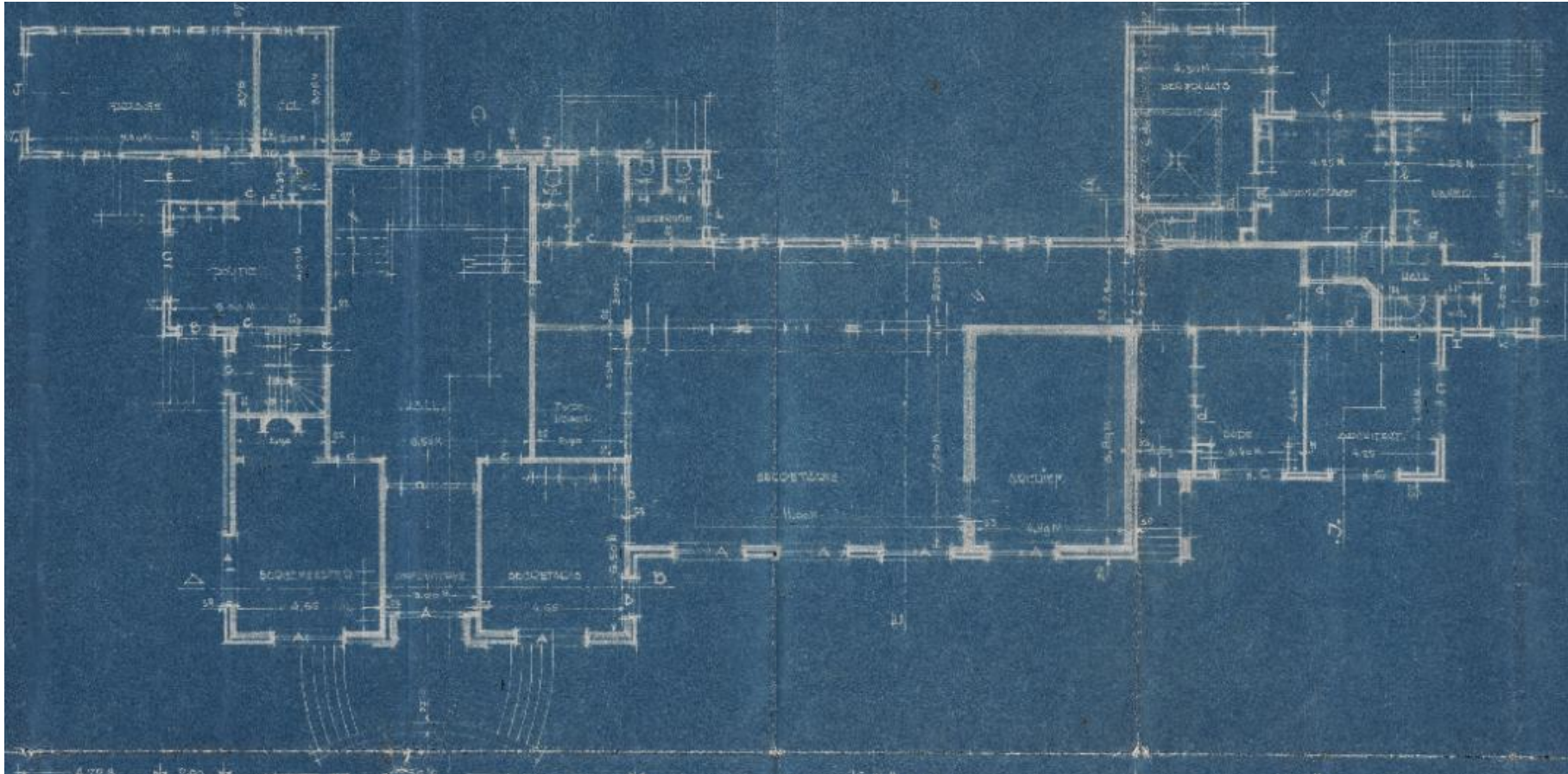
Fase 0: Ontwerptekening rechter zijgevel (zuid), architect J. Boelens en H.Hofstee, 1938.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

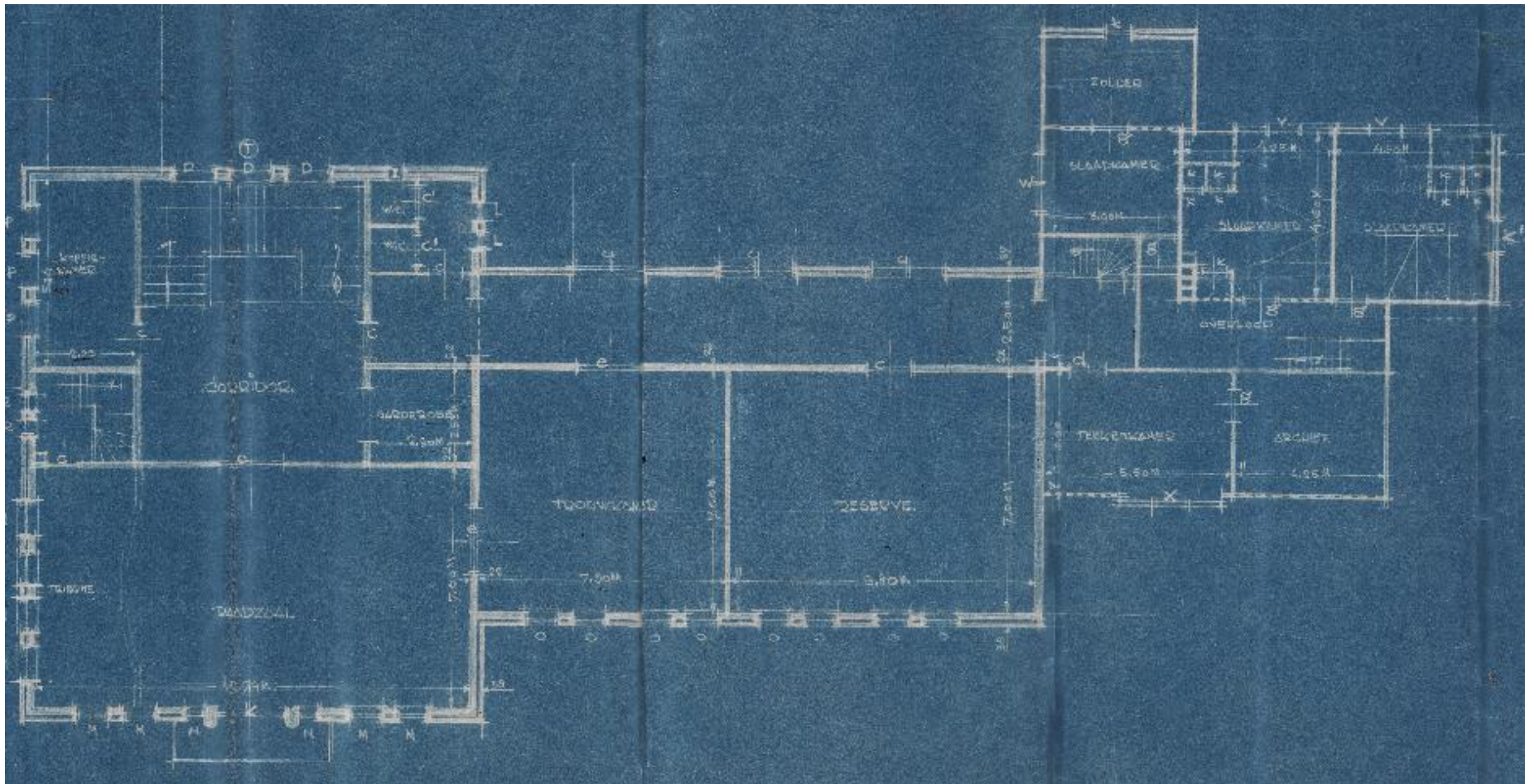
Fase 0: Ontwerptekening linker zijgevel (noord), architect J. Boelens en H.Hofstee, 1938.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

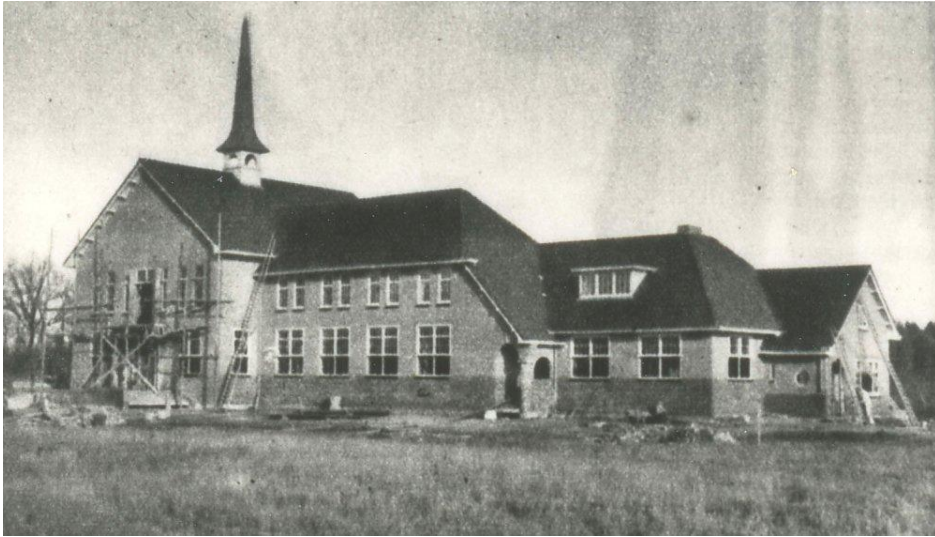
Fase 0: Ontwerptekening achtergevel, architect J. Boelens en H. Hofstee , 1938.
Bron: GA Gemeente Tvnaarlo.

Fase 0: Plattegrond begane grond, architect J. Boelens en H. Hofstee, 1938.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

Fase 0: Plattegrond verdieping, architect J. Boelens en H.Hofstee, 1938.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

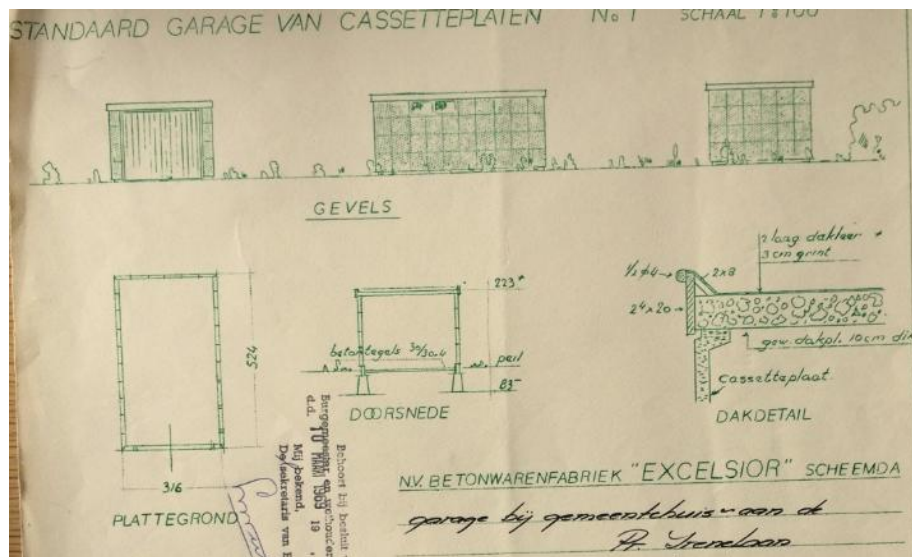
Fase 0: Het voormalige gemeentehuis tijdens de bouw.
Bron: DM281873, tussen 1938 en 1939, beeldbank DA.

Het gemeentehuis van de voormalige gemeente Eelde aan de Prinses Irenelaan 1a te Paterswolde, 1958.
Bron: Monumentenzorg:MZ Eelde, MZ10906000205, 11-03-1958.

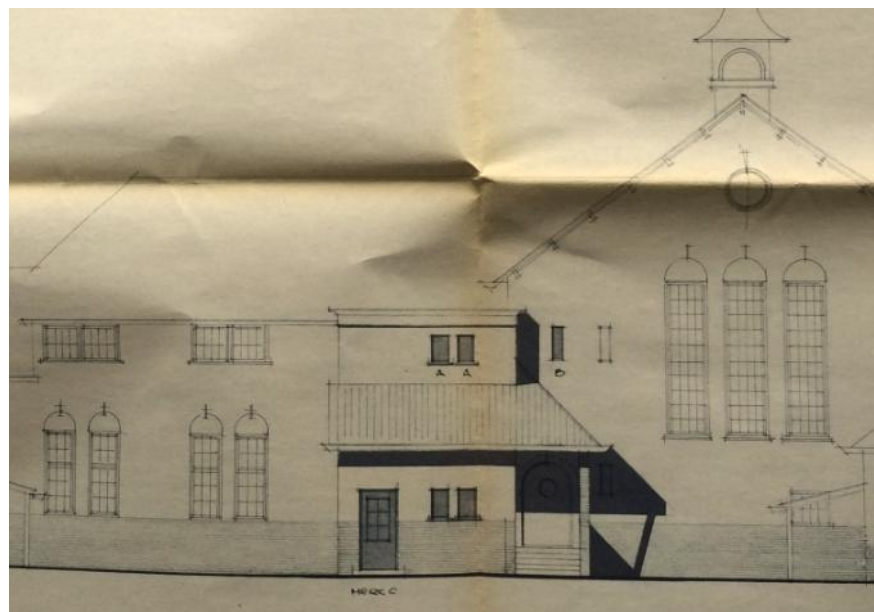
Het gemeentehuis aan de Burg.Legroweg 14 te Paterswolde.
Bron: OI Eel, OE340002002, tussen 1955 en 1965, beeldbank DA.

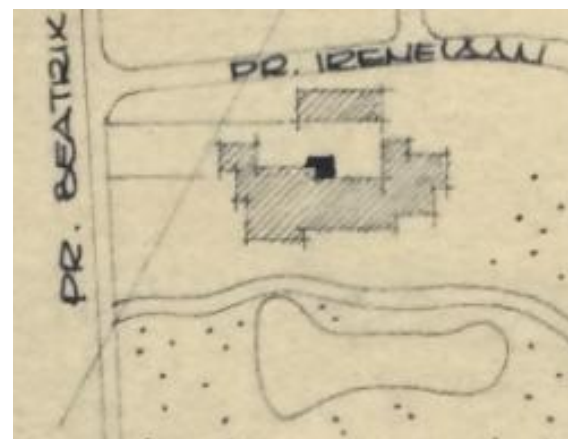
Fase 1: Ontwerptekening garage, 1969. Bron: GA Gemeente

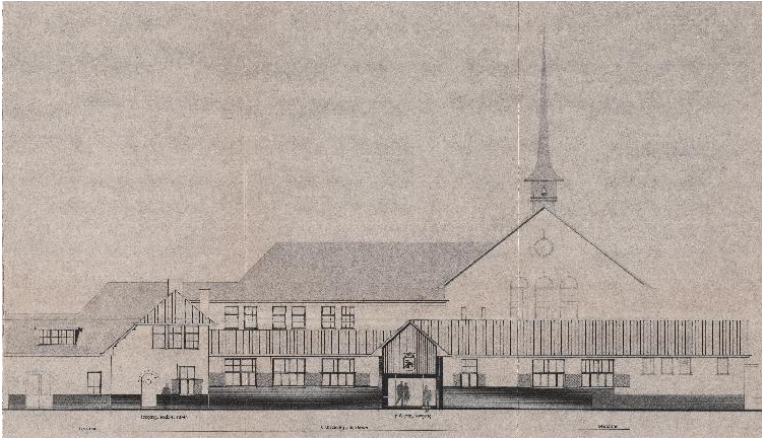
Conciërgewoning bij het gemeentehuis. Links de rondboog entree.
Bron: OI Eel, OE340002021, tussen 1970 en 1980, beeldbank DA.

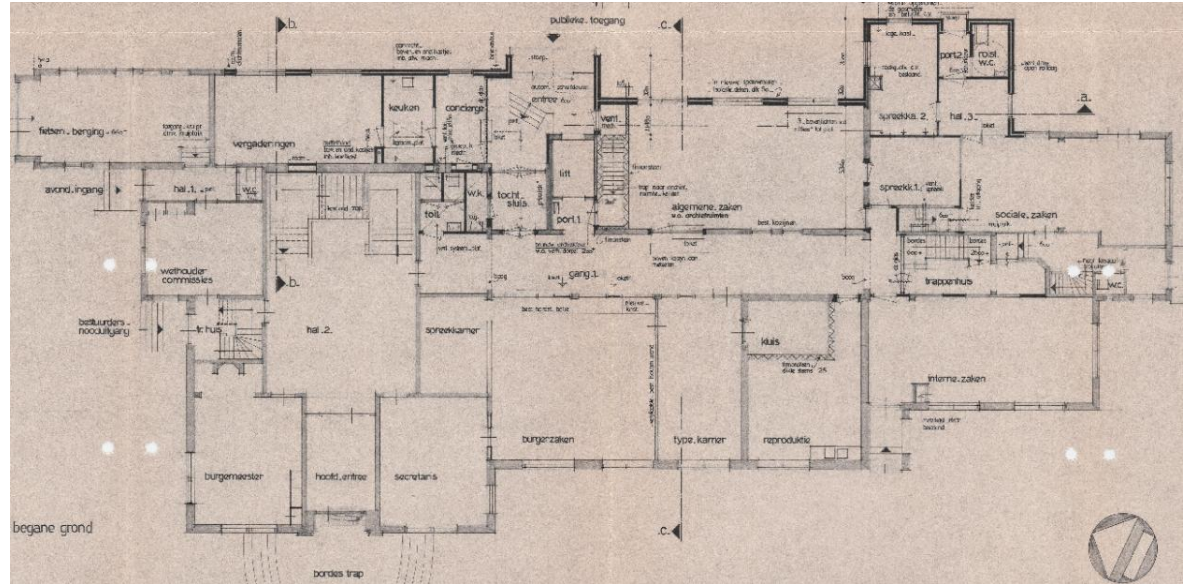
Fase 2: Geveltekening verbouw 1975, Architectenbureau Dallenga.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

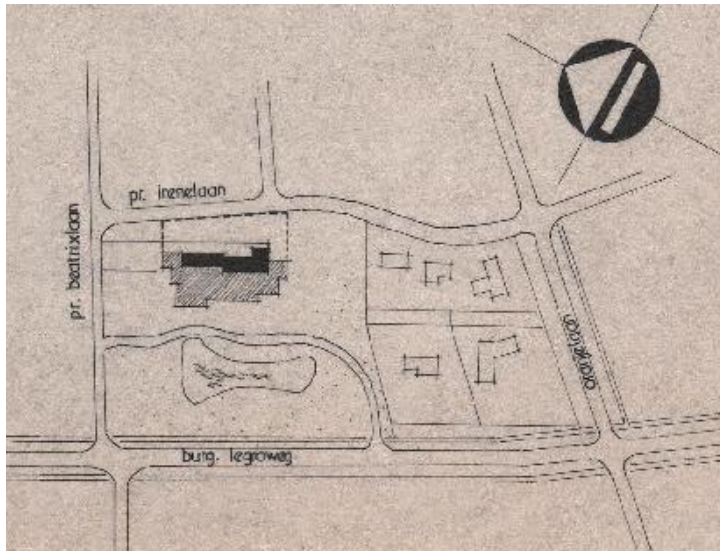
Fase 2: Situatiekening verbouw 1975,
Architectenbureau Dallenga.
Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

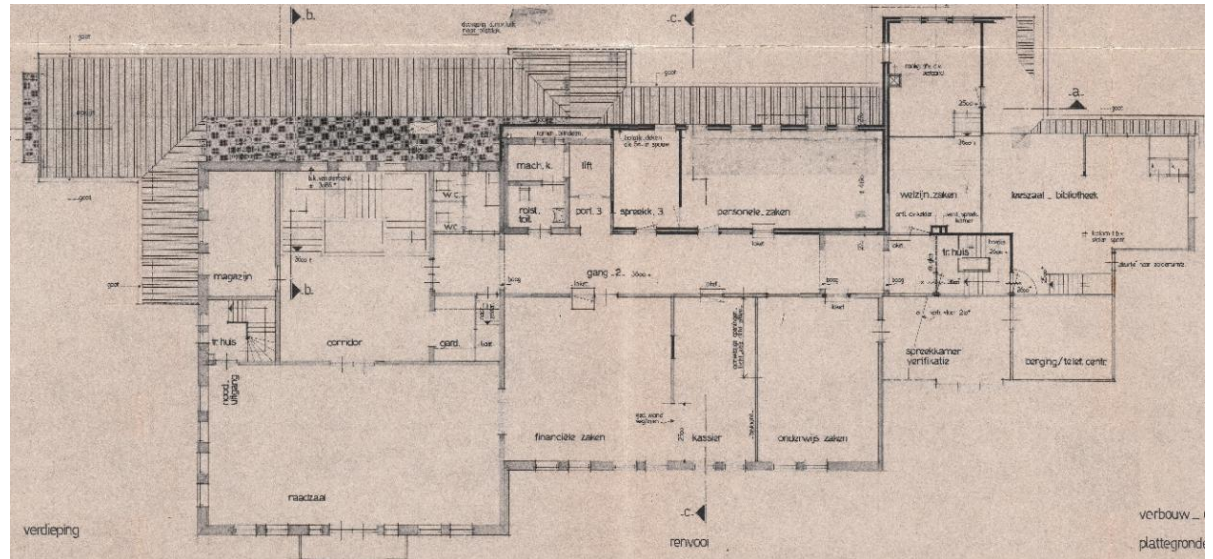
Fase 3: Ontwerp Architectenburo Van Loo-Van der Mei, 1980. Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

Fase 3: Verbouw begane grond, Architectenburo Van Loo-Van der Mei, 1980. Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

Fase 3: Situatietekening Architectenburo Van Loo-Van der Mei, 1980. Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

Fase 3: Verbouw verdieping, Architectenburo Van Loo-Van der Mei 1980 . Bron: GA Gemeente Tynaarlo.

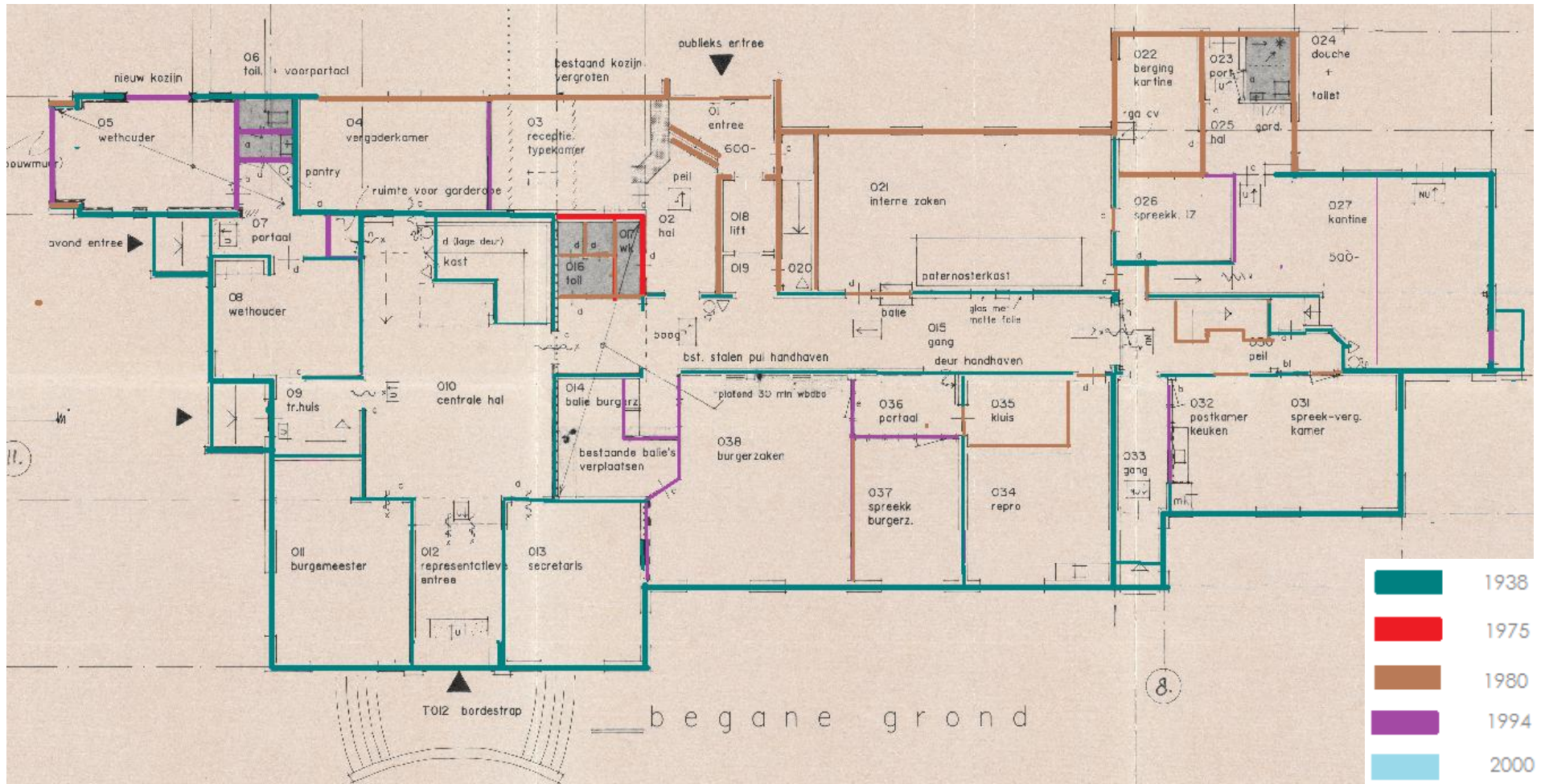

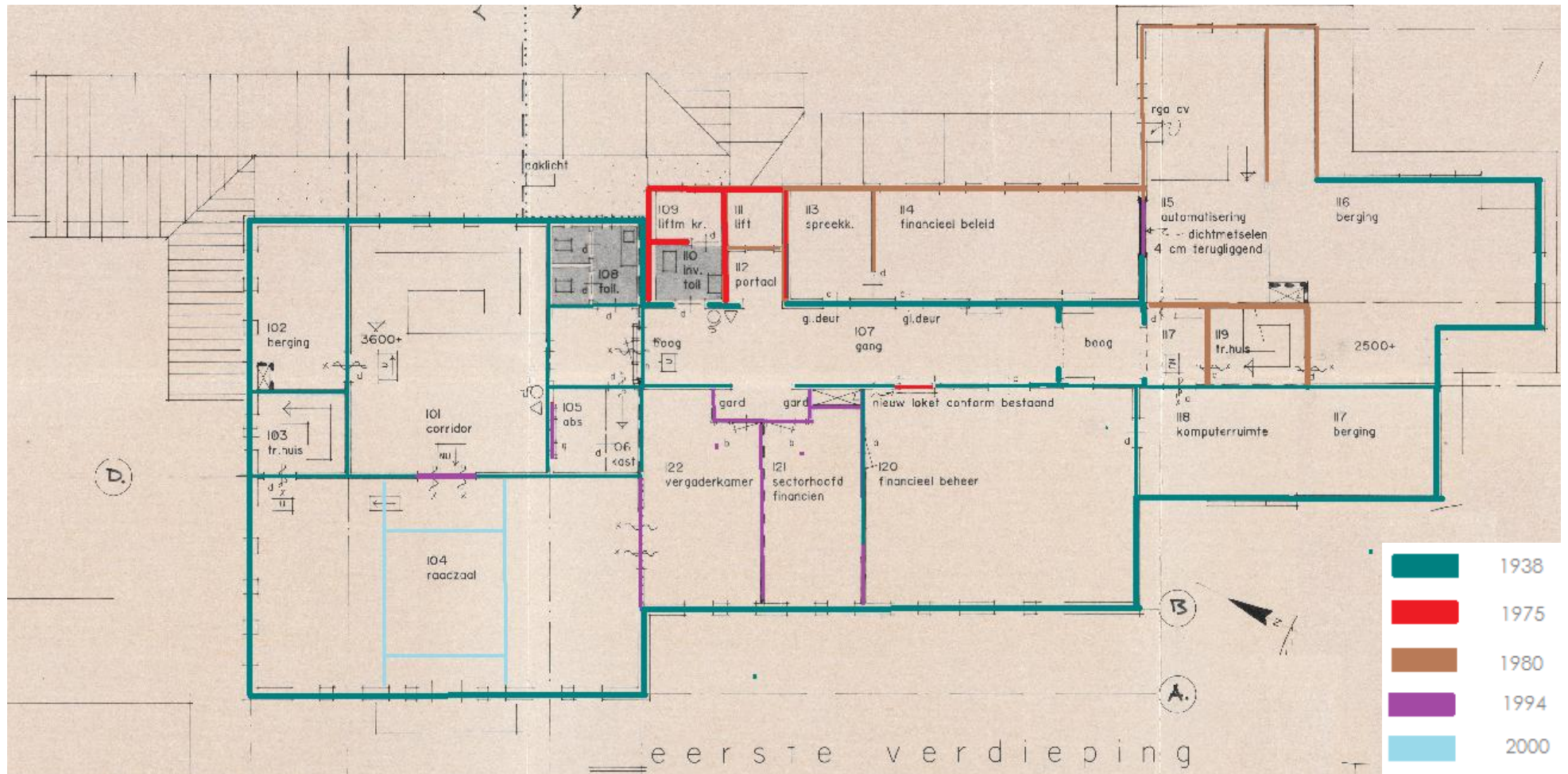
Fase 3: De verbouw van de achterzijde van het gemeentehuis 1980.
Bron: Ol Eel, OE340002022, tussen 1975 en 1985, beeldbank DA.

Gemeentehuis van Eelde, met vijver, Burg.Legroweg 14 te Paterswolde
Op deze kleurenfoto uit 1984 is te zien dat de luiken lichtbruin geschilderd
of van gelakt hout zijn,
Bron: Ol Eel, OE340002032, 1984, beeldbank DA.

4.6 Plattegronden bouwfasering

5 Waardestelling

5.1 Inleiding

Op basis van het voorliggende onderzoek is inzicht verkregen in de bouw- en gebruiksgeschiedenis van Prinses Irenelaan 1a te Eelde. Met dit inzicht wordt een waardering van de waarden aan het pand toegekend. Deze waardering volgt de in 2009 gewijzigde richtlijnen voor Bouwhistorisch onderzoek, opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Stichting Bouwhistorie Nederland, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, het Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst.

5.2 Interne waardestelling

Deze classificatie is niet enkel gebaseerd op ouderdom maar houdt ook rekening met gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid van de verschillende aangetroffen onderdelen van en in het gebouw. Daarbij is gebruikt gemaakt van de volgende ondersteunende deelwaarden: algemene historische waarden, ensemble- (samenhang) en stedenbouwkundige waarden, architectuurhistorische- en bouwhistorische waarden en waarden vanuit de gebruikshistorie. Het betreft hier een interne waardestelling, waarbij gekeken wordt naar de relatieve waarde van de verschillende onderdelen en aspecten binnen de context van het pand zelf. Dit relatieve belang van onderdelen wordt bepaald door ze te benoemen als hoge, positieve of indifferente monumentwaarden. Bij de interne waardestelling wordt onderscheid gemaakt tussen: Een indifferente monumentwaarde wordt gegeven aan onderdelen van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

Een positieve monumentwaarde kan worden toegekend aan onderdelen die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object.

Een hoge monumentwaarde wordt toegekend aan die onderdelen die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object.

5.3 Waardering

Het voormalige gemeentehuis van Eelde-Paterswolde is van belang vanwege:

- o gebruikshistorische waarde: de historische functie als raadhuis;
- o algemene historische waarde: het raadhuis als vertegenwoordiger van bestuurlijke ontwikkeling, de huisvesting voor het bestuur van de gemeente;
- o architectuurhistorische waarde: de esthetische kwaliteit van de vormgeving van het gebouw, de architect en de tuinarchitect;
- o bouwhistorische waarde: de historische gelaagdheid en het materiaalgebruik;
- o ensemble- en stedenbouwkundige waarden: de situering aan de Burgemeester J.G. Legroweg en in het dorp en de verbondenheid met het tuinontwerp.

In deze waardestelling valt op dat er een verschil is in de waardering van, ruwweg, de voor- en de achtergevel. De ingrijpende wijziging van de achtergevel door de verbouw van 1980 heeft ervoor gezorgd dat de achtergevel niet meer gaaf is. Dit is voor de architectuurhistorische en bouwhistorische waardering van belang. Hoewel men voor de vormgeving en uitvoering heeft proberen aan te sluiten bij de bestaande architectuur is de verticaliteit van het oorspronkelijke ontwerp vervangen door horizontale accenten en zijn de glas in lood vensters voor een deel aan het zicht onttrokken.

Hoge monumentwaarde

Stedenbouwkundige ligging

- o Terugliggende positie op een brede kavel parallel aan de doorgaande weg met voorname tuin voorzien van vijver en oprijlaan.

Exterieur

Bouwvorm:

- o Samengestelde plattegrond, hoofdvorm met zadeldak met slanke opengewerkte dakruiter met inzwinkende vierzijdige koperen spits, zijvleugel en conciërgewoning, originele kapvormen, uitkragende gootlijsten, gevelindeling voor- en zijgevels.

Vanwege materiaal en vormgeving:

- o Metselwerk en metselverbanden.
- o Voorgevel: originele entrees met natuurstenen stoep en tegels, teakhouten deuren, portaal van Bentheimer zandsteen met bloksgewijze opbouw, balkon met smeedijzeren sierhek, halfzuilen bekleed met blauwgroene tegels, vensters: kozijnen met kalf- en roede-verdeling en luiken, boogtrommels.
- o Dubbele openslaande bordesdeuren uit het oogpunt van vormgeving. Ze zijn een keer vervangen.
- o De Romaanse dakpannen.
- o Ronde vensters.
- o Noordelijke zijgevel: rondboogvormige deur, twee smalle en hoogopgaande glas in lood ramen (trappenhuis naar de publieke tribune), lessenaardak met deur met bovenlicht, natuurstenen stoepen.

Elementen:

- o Uurwerk in de topgevel.
- o Gevelstenen.

Interieur

De, nog bestaande en herkenbare, oorspronkelijke functionele indeling, materialen en vormgeving:

- o Burgemeesterskamer, raadszaal en trappenhuis, inkom- en ontvangsthal en het trappenhuis met roomkleurig Belgisch marmer met een zwarte rand, garage.
- o Centrale gang(en) met bogen in de zijvleugel waarvan één met loketten van zwart marmer, blauw geglaazuurde tegels afgezet met zwarte rand en kleine rode vierkanten met stalen pui en een wandbankje.
- o In de conciërgewoning: hal met betegeling, schuine wand en trapje van drie treden.

Elementen:

- o Wandschildering, glas in loodramen hoofdtrappenhuis.
- o De ravelingsconstructie voor de dakruiter op de zolderverdieping.
- o Wandkasten en paneeldeuren.

Positieve monumentwaarde

Exterieur

Achtergevel:

- o Hoofdvorm van de achterzijde (verbouw/aanbouw uit 1980).

- Bouwhistorisch gezien sluit het metselwerk (materiaal en metselverband) aan bij het origineel.
- Vormgeving van de vensters en de luiken naar voorbeeld oorspronkelijk ontwerp.

Indifferente waarde

Exterieur

- Hoofdentree oostgevel/publieksentree: mede vanwege de vorm en het materiaalgebruik.
- Materiaalgebruik: aluminium schuiframen in de vensters, roedes van kunststof.

Interieur

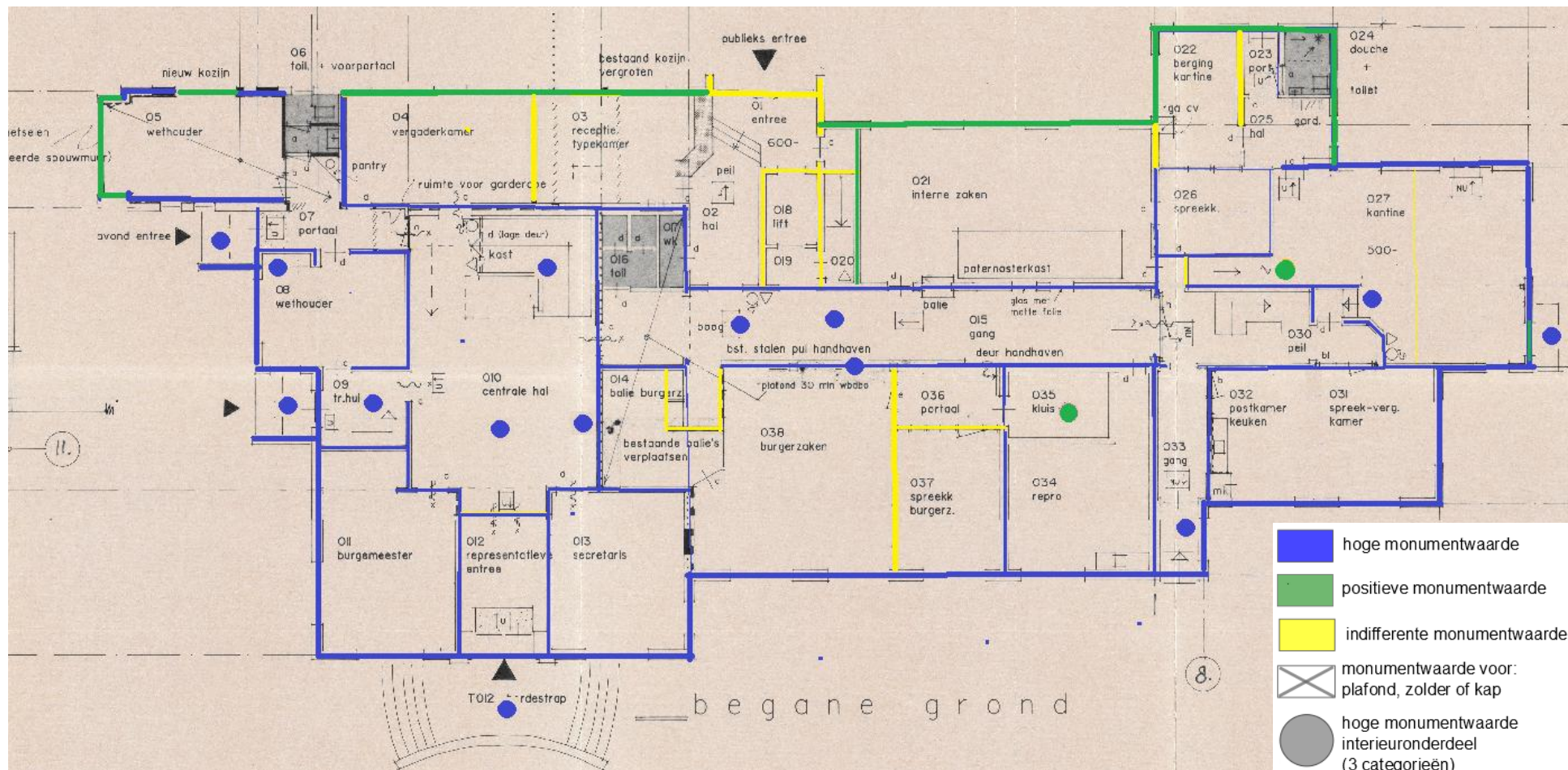
- Gewijzigde indeling raadzaal.
- Wandopbouw en tussenwanden.
- Sanitair.
- Vloerbedekking.
- Deuren.

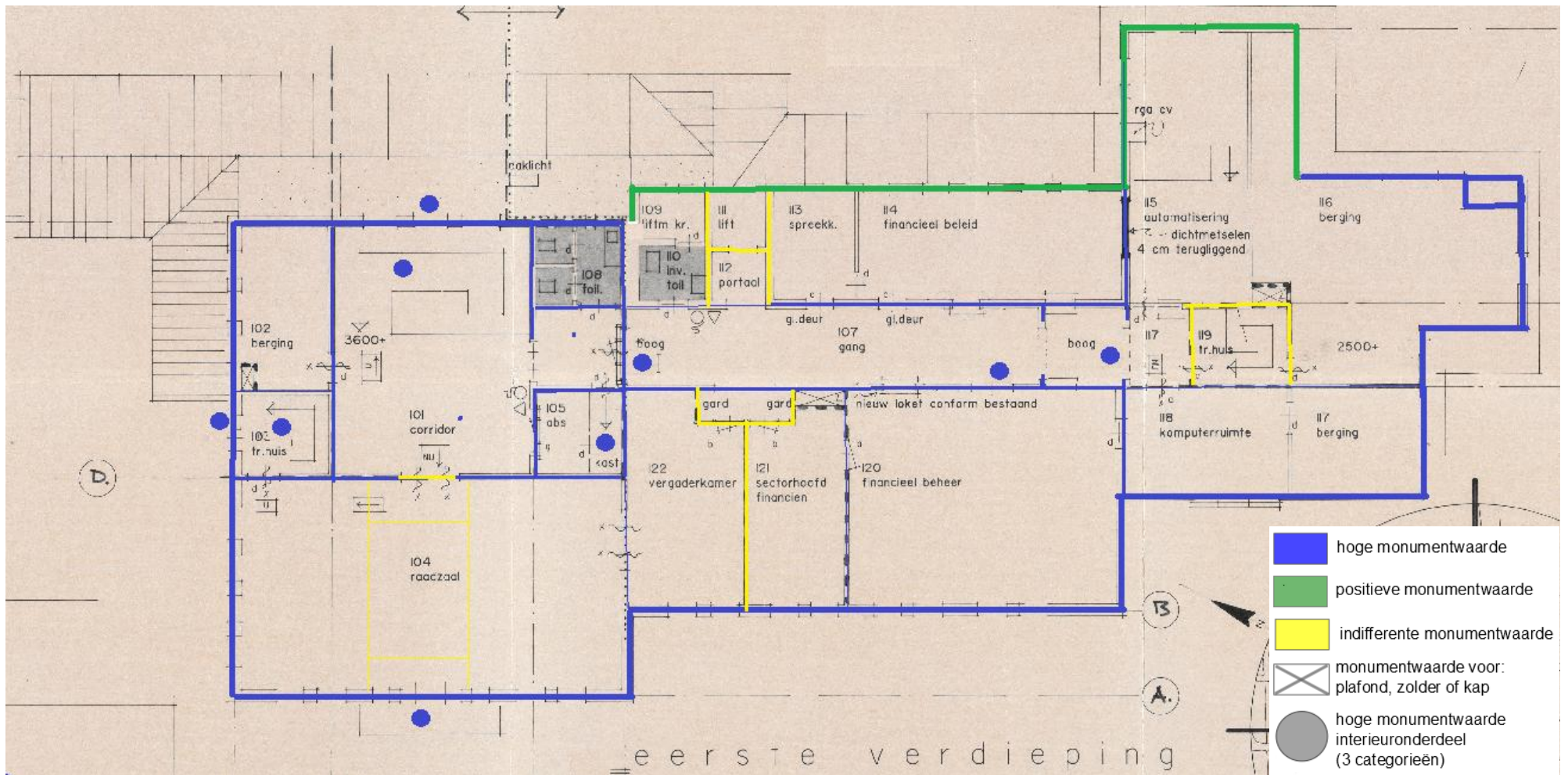
Tuin

Hoge monumentwaarde

- Tuinaanleg met vijver met gemetselde randen, de bij het oorspronkelijke ontwerp behorende parkeerplaats die is afgezet met een muur van gesinterde baksteen en een beplanting van o.a. leilinden.

5.4 Waardestellingstekening

6 Advies bouwhistorie

- o De voorgevel, zijgevels en de kappen van de hoofd vleugel van het monument zijn gaaf en dienen in tact te worden gelaten. Indien een verandering een duidelijke meerwaarde voor zowel het gebouw als de functie heeft, kan overwogen worden een toevoeging aan de achterzijde toe te staan.
- o Een uitbreiding dient zich te voegen naar het rijksmonument, deze in zijn waarde te laten, en daaraan, in meer of mindere mate, ondergeschikt te zijn zodat het monument als (oorspronkelijk) solitair en alzijdig gebouw afleesbaar en ervaarbaar blijft.
- o Het interieur is meerdere keren aangepast. Enkele onderdelen uit de periode van het gemeentehuis zijn nog wel aanwezig. Deze dienen te worden behouden.
- o Geadviseerd wordt kleurhistorisch onderzoek te laten uitvoeren naar het kleurgebruik in het interieur en het exterieur. Met namen van de luiken is de vraag welke kleur deze oorspronkelijk hadden. De huidige blauwe kleur is van latere datum. Mogelijk zijn de houten luiken afgelakt of in een lichtbruine kleur geschilderd geweest (zie foto 1984).
- o Geadviseerd wordt op basis van tuinhistorisch onderzoek een herstel en beheerplan op te stellen voor de tuin. Het tuinplan van Vroom bevindt zich in het gemeentearchief. Tevens kan in lijn met dit 'oude' ontwerp een plan voor de tuin aan de achterzijde worden gemaakt.

Janet Bosma

November 2017

ArchTime Bureau voor Architectuurhistorie & Bouwhistorie

Eexterweg 53 | 9461 BC Gieten

T 06 26 31 08 98

info@archtime.nl | www.archtime.nl

NL46 INGB 0747871035 | KvK 04081851 | BTW 1220.43.728.B.01

Verantwoording

Internet

www.cultureelerfgoed.nl (beeldbank en monumentenregister)
www.delpher.nl
www.drentsarchief.nl (fotoarchief)
www.hetnieuweinstituut.nl
www.hisgis.nl
www.kadaster.nl
www.topotijdreis.nl
www.tynaarlo.nl

Foto's zonder bronvermelding zijn van de auteur.

Kaartmateriaal

- Kadasterviewer: geraadpleegd op 10 april 2017
- www.cultureelerfgoed.nl: geraadpleegd op 8 april 2017
- www.topotijdreis.nl: geraadpleegd op 10 april 2017
- www.tynaarlo.nl: geraadpleegd op 11 april 2017

Gemeentearchief Tynaarlo

GA archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997
invent.nr. 615, 1054, 1106, 1110, 1152, 1227, 3075, 3077, 3544, 4245
GA van Eelde 1.733.21: bouwvergunningen 1701-1711, 6547-6559
GA kaartenverzameling Tynaarlo 1811-heden mapnr. XVI

Literatuur

Blijdenstijn, R., & R. Stenvert, *Bouwstijlen in Nederland, 1040-1940*, 2^e dr., Amsterdam 2004.

Boekholt, P.T.F.M., J. Bos en M.A.W. Gerding, *Gemeentehuizen in Drenthe*, Assen 1991.

Foorhuis, W.R., en P. Brood, *Drenthe, gids voor cultuur en landschap*, Bedum, 2002.

Gemeente Tynaarlo, *Structuurvisie Cultuurhistorie Tynaarlo 2014-2024, Een juweel tussen twee provinciehoofdsteden*, 2013.

Gerding, M.A.W., J.J. Groot en G.E. de Vries, *Tynaarlo, een erfgoedatlas, een gemeente in kaart en beeld*, Zwolle 2010.

Schaafsma, C., red, *Uit Eelde's jongste eeuw, verandering in veelvoud*, 1999.

Stenvert, R., ea., *Monumenten in Nederland, Drenthe*, Zwolle 2001.